

Obsah

NA AKTUÁLNU TÉMU

Philippe Maystadt / **Hospodárska, sociálna a územná kohézia v Európskej únii** / 2

Martin Budaj, Martin Minka / **Príklad ratingového systému na účely dohľadu** / 6

EURÓPSKA ÚNIA

Ing. Ľudmila Fabová, PhD. / **Postavenie krajín V4 v Európskej únii** / 10

ZO ZAHRANIČIA

prof. Ing. Vladimír Mokry, CSc. / **Medzinárodný menový fond** / 14

POISŤOVNÍCTVO

Ing. Eva Kafková, PhD., Ing. Darina Vološinová, Ing. Zuzana Bosáková, PhD. / **Vývoj rozhodujúcich makroekonomických ukazovateľov a komerčného poisťovníctva v krajinách V4 v rokoch 1995 – 2004 – 1. časť** / 17

POSTREHY – PODNETY

Ing. Katarína Šebejová / **Zdroje údajov o odvetviach a odvetvové analýzy** / 20

Igor Šandrej / **Úverové podvody v retailovom bankovníctve** / 22

TEÓRIA

Ing. Kristína Vincová / **Využitie modelov DEA na hodnotenie efektívnosti** / 24

Z ARCHÍVU NBS

Mgr. František Chudják / **Hospodárska banka v Bratislave** / 29

INFORMÁCIE

Z rokovania Bankovej rady NBS / 30

Tlačové správy / 32

BIATEC

Odborný bankový časopis
august 2005

Vydavateľ: Národná banka Slovenska

Redakčná rada: Ing. Ivan Šramko (predseda),
Mgr. Soňa Babincová, PhDr. Eva Barliková,
prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc., Ing. Štefan Králik,
Ing. Jozef Kreutz, doc. Ing. Jozef Makúch, PhD.,
doc. Ing. Anna Pilková, CSc. MBA,
Ing. Monika Siegelová, doc. Dr. Ing. Vladimír Valach

Redakcia: šéfredaktorka: Mgr. Soňa Babincová
☎ 5787 2150, fax: 5787 1128

zástupkyňa šéfredaktorky: Ing. Alica Polónyiová

☎ 5787 2153

výtvarná redaktorka: Anna Chovanová

☎ 5787 2152

Adresa redakcie: Národná banka Slovenska
redakcia BIATEC, Imricha Karvaša 1, 813 25 Bratislava

Objednávky na inzerciu prijíma redakcia: ☎ 5787 2150

e-mail: biatec@nbs.sk

Počet vydaní: 12-krát do roka

Cena výtlačku: 21 Sk. Poštovné hradí predplatiteľ.

Ročné predplatné: 252 Sk

Tlač: i + i print, spol. s r. o.

Mlynské Luhy 27, 821 05 Bratislava

Objednávky na predplatné v SR a do zahraničia,
reklamácie, distribúcia: ☎ 5728 0368, fax: 5556 5535

VERSUS, a. s., Expedičné stredisko,

Pribinova 21, 819 46 Bratislava

e-mail: expedicia@versusprint.sk

Termín odovzdania rukopisov: 8. 8. 2005

Dátum vydania: 22. 8. 2005

Registračné číslo: MK SR 698/92

ISSN 1335 - 0900

Foto na obálke: Medzinárodný menový fond, Washington DC,
Foto: Archív MMF

A full English-language version of this paper is available
on the web site of the National Bank of Slovakia:
<http://www.nbs.sk>

Anglická verzia časopisu je publikovaná na internetovej stránke
Národnej banky Slovenska: <http://www.nbs.sk>

Všetky práva sú vyhradené. Akékoľvek reprodukcie tohto
časopisu alebo jeho časti a iné publikovanie vrátane jeho elek-
tronickej formy nie sú povolené bez predchádzajúceho písom-
ného súhlasu vydavateľa.

HOSPODÁRSKA, SOCIÁLNA A ÚZEMNÁ KOHÉZIA V EURÓPSKEJ ÚNII

ÚLOHA EIB V ZREVIDOVANOM RÁMCI POLITIKY

Philippe Maystadt*, prezident Európskej investičnej banky

1. Úvod:

Rozhodujúce desaťročie pre Európsku úniu

Skôr, ako sa dostanem k jadrú svojej prednášky, dovoľte mi rozšíriť záber a spomenúť niektoré hlavné oblasti činnosti Európskej únie v nadchádzajúcich rokoch. Prvou úlohou je realizácia lisabonskej stratégie zavedenej v roku 2000, ktorú Európska rada naposledy revidovala 22. a 23. marca 2005. Vždy som bol presvedčený, že podstata lisabonskej stratégie je kľúčom k budúcnosti Európy a jej občanov. Po druhé, pristúpenie desiatich nových členských štátov k Európskej únii vytvára nové úlohy a príležitosti, ktoré sa musia odraziť v obsahu a štruktúre rôznych európskych politík. Týka sa to najmä návrhu novej európskej kohéznej politiky, ktorá by sa mala uplatňovať v rokoch 2007 až 2013. Nakoniec by som rád spomenul rozhodujúci a rastúci význam environmentálnych otázok. Patrí sem realizácia ekologického záväzku EÚ, ktorá sa začala nadobudnutím účinnosti Kjótskeho protokolu 16. februára 2005 potom, čo ho ratifikovalo Rusko.

Všeobecné hospodárske podmienky sú dôležité, ale dosiahnutie týchto priorít závisí aj od výsledku prebiehajúcich rozhovorov o novej finančnej perspektíve na ďalšie programovacie obdobie 2007 – 2013 a od výsledku procesu ratifikácie Ústavy EÚ rôznymi členskými štátmi.

Tieto rôznorodé úlohy sa vynárajú v čase, keď európske hospodárstvo a spoločnosť zamestnávajú štrukturálne zmeny a reštrukturalizačný proces ovplyvňujúci konkurencieschopnosť Európy a blahobyt európskych občanov. Pretrvávajúca nezamestnanosť, rastúca nerovnosť medzi jednotlivcami i európskymi regiónmi a fenomén premiestňovania priemyslu môže ovplyvniť solidaritu celých regiónov i celých generácií.

Ako v tomto novom prostredí zabezpečiť, aby nová európska kohézná politika výrazne prispela k väčšiemu zblíženiu regiónov, k lepšej kohézii medzi jednotlivcami a územiaми a k posilneniu európskej konkurencieschopnosti a rastu? A ako by mala Európska investičná banka prispieť k dosiahnutiu hospodárskej, sociálnej a územnej kohézie EÚ?

2. Kohézia v rozšírenej únii: Ústavný základ

Navrhovaná ústavná zmluva ponúka zrevidovaný základ pre kohéznú politiku EÚ zahrnutím pojmu územnej kohézie ako cieľa EÚ pod spoločný menovateľ s hospodárskou a sociálnou kohéziou. Navrhovaná európska ústava v článku I-3 poskytuje záruku, že Únia „bude podporovať hospodársku, sociálnu a územnú kohéziu a solidaritu medzi členskými štátmi.“

Presnejšie sa v článku III-220 navrhovanej európskej ústavy uvádza, že „Na podporu svojho celkovo harmonického rozvoja Únia rozvíja a vykonáva činnosť vedúcu k posilneniu jej hospodárskej, sociálnej a územnej kohézie. Cieľom Únie je najmä znížiť rozdiely medzi úrovňou rozvoja rôznych regiónov a zaostalosť najmenej privilegovaných regiónov. V príslušných regiónoch sa osobitná pozornosť venuje vidieckym oblastiam, oblastiam postihnutým premennou priemyslu a regiónom, ktoré sú postihnuté závažnými a stálymi prírodnými alebo demografickými nevýhodami, ako sú napr. najsevernejšie regióny s najnižšou hustotou obyvateľstva a ostrovné, pohraničné a horské regióny.“

3. Vytvárajúci sa rámec politiky

3.1. Súčasný cyklus rokov 2000 – 2006

Súčasný rámec kohéznej politiky EÚ sa týka obdobia 2000 – 2006. Hlavnými nástrojmi politiky sú štrukturálne fondy – Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRD), Európsky sociálny fond (ESF) a Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond (EPUZF) – a Kohézny fond¹, ktoré pridelujú dôležité granty na kľúčové infraštruktúry a sektory na podporu zblížovania regiónov, ktoré ide ruka v ruku s hospodárskou reštrukturalizáciou menej zvýhodnených regiónov. V súčasnom programovacom období 2000 – 2006 sa činnosť Spoločenstva zameriava na dosiahnutie týchto troch kľúčových prioritných cieľov:

• **Cieľ č. 1:** Podpora rozvoja a štrukturálna premena zaostalých regiónov;

¹ Samotný Kohézny fond, ktorý existuje len od roku 1993, má skôr vnútroštátne než regionálne zameranie a sústreďuje sa na členské štáty (Grécko, Španielsko, Írsko a Portugalsko), ktorých HDP na hlavu, vyjadrený v paritách kúpnej sily, je nižší než 90 % priemeru EÚ, a ktoré plnia program hospodárskeho zblížovania.

*Prednáška na Fakulte managementu Univerzity Komenského v Bratislave pri príležitosti udelenia vysokého univerzitného vyznamenania P. Maystadtovi – Veľkej zlatej medaily UK v apríli 2005.

• **Cieľ č. 2:** Podpora hospodárskej a sociálnej premeny oblastí čeliacich štrukturálnym problémom;

• **Cieľ č. 3:** Podpora adaptácie a modernizácie politík a systémov vzdelávania, školenia a zamestnania.

Chcel by som zdôrazniť, že v rozsahu súčasného programovacieho obdobia sú všetky nové členské štáty určené za oblasti cieľa č. 1 s výnimkou niekoľkých oblastí s vyššími príjmami, ktoré sú klasifikované ako oblasti cieľa č. 2 (Cyprus, Praha a Bratislava). Štrukturálne fondy a Kohézny fond zabezpečujú kontinuitu podpory ES pridelovanej prostredníctvom predstupových nástrojov (Program špeciálnej pomoci pre rozvoj poľnohospodárstva a vidieka SAPARD a Nástroj štrukturálnych politík pred prístupom ISPA).

3.2. Príprava na rok 2007

Navrhované reformy kohéznej politiky EÚ sledujú nasledujúce ciele. Štrukturálne opatrenia by sa mali väčšmi zamerať na strategické priority EÚ, najmä na lisabonskú a göteborgskú stratégiu udržateľnej a konkurencieschopnej znalostnej ekonomiky a na európsku stratégiu zamestnanosti. Prostriedky by sa mali viac sústreďovať do najmenej privilegovaných regiónov a predvídať zmeny v ostatnej časti Únie. A nakoniec, zavádzanie štrukturálnych opatrení by malo byť decentralizovanejšie, aby zodpovednejšie integrovalo miestne potreby a preferencie v jednoduchšom, transparentnejšom a efektívnejšom realizačnom rámci.

Všeobecný návrh nariadenia Rady² predložený Európskou komisiou, ktorým sa zakladajú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde, definuje ciele a priority novej kohéznej politiky a oblasti ich uplatňovania. Ďalej stanovuje princíp a proces programovania a postupy riadenia, monitorovania a kontroly. V tomto novom rámci zostáva úloha EIB a jej dcérskej spoločnosti EIF v realizácii kohéznej politiky stále kľúčová a je definovaná v článku 35³ návrhu nového nariadenia. V tomto článku sa uvádza aj výslovný odkaz na možnosť užšej spolupráce medzi EIB a Európskou komisiou. K tejto otázke sa ešte vrátim, lebo takáto spolupráca je dôležitá pre pridanú hodnotu prínosu EIB k realizácii kohéznej politiky.

V prevádzkovom zmysle je nový prístup na ďalšie programovacie obdobie 2007 – 2013 štruktúrovaný okolo troch priorít.

Cieľ zblížovania je zameraný na podporu menej rozvinutých členských štátov a regiónov EÚ-25. Sústreďuje sa na modernizáciu a zvyšovanie fyzického a ľudského kapitálu, na posilnenie dlhodobej konkurencieschopnosti a podporu udržateľnosti životného prostredia. Ďalší dôraz sa kladie na výskum, inováciu a prevenciu rizika. Nahrá-

dza opatrenia súčasného cieľa č. 1 a financuje ho EFRD, ESF a Kohézny fond. Oprávnené regióny sú tie, v ktorých je HDP na obyvateľa nižší než 75 %, regióny postihnuté štatistickým účinkom a okrajové regióny. Kohézny fond sa zameriava na krajiny, ktorých HDP je nižší než 90 % priemeru Spoločenstva.

Cieľ regionálnej konkurencieschopnosti a zamestnanosti sa týka ostatných členských štátov a regiónov, t. j. tých, ktorých sa netýka cieľ zblížovania, v súlade s návrhom predloženým členskými štátmi a súčasnými regiónmi cieľa č. 1, ktoré už nemajú nárok v dôsledku svojho hospodárskeho pokroku. Financovanie sa sústreďuje na priority politiky spojené s lisabonským a göteborgským programom a s európskou stratégiou zamestnanosti. Financovanie zabezpečuje EFRD a ESF.

Cieľ európskej územnej spolupráce je organizovaný na základe cezhraničných a nadnárodných programov. Zameriava sa na podporu výmeny skúseností a dobrých postupov, ktoré prispievajú k hospodárskej integrácii európskych teritórií a k harmonickému a vyváženému rozvoju oblastí rozdelených štátnymi hranicami.

Pre túto prepracovanú kohéznú politiku Komisia navrhla finančnú podporu odhadovanú na 336 miliárd eur (inými slovami tretinu rozpočtu Spoločenstva), čo predstavuje 33 % zvýšenie v porovnaní so súčasným programovacím obdobím. Konečná suma pridelená na kohézne ciele bude závisieť od výsledku rokovania o finančných perspektívach na nadchádzajúce programovacie obdobie 2007 – 2013.

4. Kohézna politika v konaní: Potreba viacrozmerného pojmu

Na prevádzkovej úrovni si kombinácia týchto rôznych prvkov vyžaduje realizáciu viacrozmernej politiky na podporu vyváženého rozvoja integrujúceho hospodárske, sociálne a územné ciele udržateľným spôsobom. Malo by sa zmobilizovať poňatie pojmu „kapitál“ rozšírené za hranice jednoduchého pojmu „finančný kapitál“, ktorý je definovaný ako schopnosť finančných trhov nasmerovať finančné prostriedky na hodnotné inovácie a zabezpečiť financovanie za primeraných podmienok. Integrovaná stratégia by mala optimalizovať prínos súboru rôznych foriem kapitálu, počnúc tradičným fyzickým kapitálom až po menej hnutelné formy kapitálu. Účelom je zabrániť

² Európska komisia (2004), Návrh nariadenia Rady, ktorým sa zakladajú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Európskom kohéznom fonde, predložený Európskou komisiou.

³ Presnejšie je v článku 35 účasť EIB a EIF definovaná takto: „1. EIB a Európsky investičný fond (EIF) sa v súlade s modalitami stanovenými v ich štatútoch môžu zúčastniť programovania pomoci z fondov. 2. EIB a EIF sa môžu na žiadosť členských štátov zúčastniť prípravy vnútroštátnych strategických referenčných rámcov a prevádzkových programov, ako aj činností súvisiacich s prípravou hlavných projektov, systémom financovania a partnerstiev medzi verejnými a súkromnými podnikmi. Členský štát po dohode s EIB a EIF môže koncentrovať pôžičky poskytnuté na jednu alebo viacero priorít prevádzkového programu najmä v oblasti inovácie a znalostnej ekonomiky, ľudského kapitálu, životného prostredia a projektov základnej infraštruktúry.“

výskytu možných prekážok, ktoré by znížili rastový potenciál krajiny alebo regiónu.

Dovoľte, aby som stručne vysvetlil každú formu kapitálu počnúc hnutelným. Dôležitým faktorom podpory hospodárskeho rastu a kohézie stále zostáva fyzický kapitál, ktorý predstavuje súkromný fyzický kapitál, a verejná infraštruktúra. Významnými faktormi, ktoré ovplyvňujú atraktivnosť regiónu, sú adekvátne dopravná a komunikačná infraštruktúra.

Teraz, keď postupujeme k menej hnutelným formám kapitálu, dovoľte, aby som začal dobre známym pojmom ľudského kapitálu, ktorý vyvinul Gary Becker⁴, držiteľ Nobelovej ceny z roku 1992 za rozšírenie mikroekonomickej analýzy o široký rozsah ľudského správania a interakcie vrátane netrhového správania. Kumulácia ľudského kapitálu je základom ekonomickej prosperity. Hoci je táto myšlienka pomerne stará, v súčasnosti jej ekonomovia a ľudia prijímajúci rozhodnutia venujú stále viac pozornosti. V rovine schopností, vzdelania a školenia na jednotlivých úrovniach spoločnosti zodpovedá celkovej zásobe ľudského kapitálu. Ako iste viete, vysoko kvalifikovaní jedinci sú vďaka technologickému a organizačnému vývoju, aký pozorujeme v priemyselných krajinách, dôležitejší než kedykoľvek predtým. To znamená, že celoživotné získavanie vedomostí a zručností ovplyvňuje ich potenciál odborného vývoja, a tým prispieva k ich sociálnej integrácii a osobnému vrcholu.

Paralelne s vývojom pojmu „ľudský kapitál“ sa v prácach Roberta Putmana⁵ v USA objavil pojem spoločenský kapitál. Ten sa snaží zachytiť vplyv sociálnych sietí na miestny rozvoj. Spoločenský kapitál tvoria siete, normy, pravidlá a sociálne hodnoty (dôvera,...), ktoré predstavujú všeludské hodnoty a vzťahy. Novinkou tohto prístupu je považovanie sociálnej a asociálnej účasti, noriem, spoločných hodnôt a dôvery za zásobu kapitálu na makrospoločenskej úrovni a jej zvyšovanie za dôležitý princíp, ktorým možno vysvetliť viacero ekonomických a sociálnych fenoménov. Spoločenský kapitál môže byť v bezpečných a ústretových, priateľských a tolerantných, kreatívnych a otvorených spoločnostiach vysoký. Zdôrazňuje význam spoločenských vlastností obyvateľstva žijúceho v danej oblasti a úrovne existujúcej sociálnej kohézie pre potenciálnu atraktivnosť územia.

Nakoniec by som rád spomenul skutočnosť, že dynamika regiónu by mohla svojím vplyvom na podnikanie a novátorstvo ovplyvniť aj jestvujúci kultúrny kontext. Rozdiely medzi európskymi regiónmi existujú v zmysle ich schopnosti zakladať nové podniky na báze inovácie produktov a procesov, v zmysle dostupnosti efektívneho

inovačného systému priaznivo nakloneného spolupráci medzi výskumnými ústavmi a firmami, alebo existencie skupiny podnikateľov ochotných prijať riziko.

Efektívna mobilizácia týchto rôznych foriem kapitálu si vyžaduje silnú správnu a inštitucionálnu spôsobilosť zasadenú do stabilného makroekonomického kontextu. Návrh a realizácia vnútroštátnych alebo regionálnych kohéznych politík spočíva na existencii efektívnych a vysoko kvalitných verejných inštitúcií, na silnom partnerstve a spolupráci medzi rôznymi aktérmi (súkromnými spoločnosťami, sociálnymi partnermi...).

Na ilustráciu úlohy inštitucionálnej spôsobilosti mi dovoľte uviesť írsky príklad. Rôzne štúdie, ktoré sa pokúšajú identifikovať zdroj silného rastu írskej ekonomiky, zdôrazňujú zásadnú úlohu Úradu pre priemyselný rozvoj (Industrial Development Authority – IDA) v návrhu a realizácii ústretovej priemyselnej stratégie podporujúcej priame zahraničné investície vytváraním adekvátnych telekomunikačných a dopravných infraštruktúr, atraktívneho správneho, daňového a sociálneho prostredia, pričom zároveň propagujú politiku vzdelávania a odbornej prípravy, ktorá prispôsobuje dostupnú kvalifikáciu potrebe pracovnej sily (v zmysle kvality i kvantity) zahraničných firiem a miestnych dodávateľov. Táto stratégia sa zavádza paralelne so zlepšovaním a stabilizáciou makroekonomického prostredia krajiny, najmä v zmysle kontroly deficitu verejného sektora a úrovne inflácie.

5. Prínos Európskej investičnej banky k hospodárskej, sociálnej a územnej kohézii

Až doteraz som sa v tejto prednáške venoval obsahu súčasnej a budúcej európskej kohéznej politiky a dôvodom, prečo na zabezpečenie efektívnej realizácie tejto politiky treba počítať s viacrozmerým pojmom kapitálu. Teraz by som v tomto kontexte chcel uviesť úlohu Európskej investičnej banky a vysvetliť, ako EIB pokročila vo svojej funkcii verejnej banky riadenej politikou EÚ. Táto koncepcia odráža výsledok prebiehajúceho intenzívneho dialógu s ostatnými európskymi inštitúciami s cieľom optimalizovať pridanú hodnotu prínosu EIB k cieľom európskej kohéznej politiky.

5.1. Podpora kohézie v rozšírenej Európe, prioritá pre Európsku investičnú banku

Objem pôžičiek v dotovaných oblastiach v rámci EÚ-15 predstavuje od roku 2000, čiže od začiatku súčasného programovacieho obdobia, asi 82 miliárd eur. V krajinách EÚ-25 boli v roku 2004 poskytnuté individuálne úvery (pôžičky na jednotlivé projekty ocenené bankou) na investície prispievajúce k posilneniu hospodárskeho potenciálu dotovaných oblastí v hodnote 21,5 miliardy eur. Ďalších 7 miliárd eur bolo sprístupnených ako úverové linky (globálne pôžičky) partnerským bankám na financovanie rizík malých a stredných podnikov a na menšie verejné investície. Celková výška úverov 28,5 mi-

⁴ Becker G. S. (1964), Human Capital, Columbia University Press, New York.

⁵ Putman R. (1993), Making Democracy Work, Harvard University Press a Putman R. (2000), Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster.

liardy eur na regionálny rozvoj predstavuje asi 72 % všetkých pôžičiek EIB v rámci EÚ-25.

Najviac pôžičiek v oblasti regionálneho rozvoja dostala dopravná a telekomunikačná infraštruktúra (39 % poskytnutých individuálnych úverov), investície do priemyslu a sektora služieb (20 %), mestská infraštruktúra (14 %) a infraštruktúra zdravotníctva a školstva (11 %).

Skúsenosti EIB s financovaním projektov a programov podporujúcich väčšiu ekonomickú, sociálnu a územnú kohéziu mi umožňujú zdôrazniť nasledujúce aspekty. V prvom rade by mal návrh regionálnych stratégií integrovať rôzne pojmy kapitálu a faktory identifikované ako umožňujúce prekonať potenciálne prekážky, ktoré som rozoberal v 4. kapitole.

Po druhé, mal by do dlhodobej udržateľnej perspektívy integrovať podnety a opatrenia realizované na regionálnej úrovni. Tento princíp je podstatou zásahov EIB a je plne integrovaný v našom prístupe k operáciám. Výber projektov financovaných z EIB sa zakladá na kritériách, ktoré by mali maximálne zvyšovať pridanú hodnotu nášho konania. Kvalita projektov spočíva na troch pilieroch udržateľného rozvoja: na hospodárskom, sociálnom a ekologickom rozmere. Selektivita finančného príspevku, ktorý poskytujeme projektom, sa týka všetkých sektorov, do ktorých EIB zasahuje, počnúc tradičnými projektmi infraštruktúry až po priemyselné projekty, ľudský kapitál alebo mestské projekty.

A nakoniec, realizácia globálnej stratégie na podporu miestneho a regionálneho rozvoja by sa mala zakladať na silnom partnerstve, ktoré si vyžaduje aktívnu účasť rôznych účastníkov tohto procesu. Skúsenosti EIB so spolufinancovaním regionálneho investičného programu ukazujú potrebu primeraných partnerských mechanizmov založených na jasnej definícii a rozdelení úloh medzi všetkými partnerov a na zavedení vhodných mechanizmov na zaistenie zodpovednosti a transparentnosti.

Hoci je konzultačné a medzivládne partnerstvo spojené s väčšou zložitou rozhodovaním v prípravnom štádiu, malo by zabezpečiť dobrú integráciu rozhodnutí zdola i zhora a znížiť možnosť konfliktov v neskorších etapách procesu realizácie. Chcem apelovať na potrebu dosiahnuť rovnováhu medzi doplnkovou zložitou vyplývajúcou z partnerstva a zlepšeniami v navrhovaní a realizácii, ktoré môže priniesť.

Niektoré z nových finančných nástrojov vyvíja naša banka. EIB rozvíja svoju kapacitu poskytovania pôžičiek s vyšším úverovým rizikom než podľa štandardných pravidiel. Zároveň zvyšuje aj špecifickú rezervu na operácie podľa tzv. facility štruktúrovaného financovania (Structured Finance Facility – SFF). Medzi naše jasné priority na nadchádzajúce roky patrí ďalší vývoj poskytovania pôžičiek podľa SFF. Tieto operácie sa môžu týkať aj malých alebo stredných podnikov. Zvyčajne vznikajú pri financovaní MSP alebo príspevkových organizácií, ktoré patria medzi hnacie stroje nových technológií a podporujú roz-

voj regionálnych stredísk vynikajúcej kvality, najmä keď sa vyvíjajú ako odnože univerzít, liehni alebo výskumných stredísk, alebo na základe subdodávateľských dohôd s väčšími podnikmi.

Ďalšie snahy o definovanie nových finančných nástrojov sú zamerané na zvýšenie pákového efektu medzi pôžičkami a grantmi (zvyčajne z EÚ, ale aj jednotlivého členského štátu). EIB aktívne diskutuje s Komisiou o vývoji „súpravy“ nástrojov finančného inžinierstva (vrátane podielu na riziku a medziopatrení). Tie by sa mohli zaradiť do nového rámca programov na programovacie obdobie 2007 – 2013.

V tomto rámci podpory úzkej spolupráce medzi službami EIB a EK by som chcel spomenúť diskusie o možnej novej partnerskej iniciatíve, ktoré práve prebiehajú s GR Regio. Treba síce dospieť ku konečnej dohode, ale myslím si, že toto partnerstvo, ak bude efektívne, môže mať významný potenciál v prospech všetkých zainteresovaných. Táto iniciatíva by sa mala nazývať JASPER – Joint Assistance in Supporting Projects for European Regions (Spoločná pomoc na podporu projektov pre európske regióny) a som presvedčený, že v nadchádzajúcich mesiacoch budeme o nej počuť viac. Základným princípom je zabezpečiť lepšiu prípravu projektov a realizáciu opatrení financovaných zo štrukturálnych fondov EÚ a lepši odhad kľúčových zásahov fondov EÚ („veľkých projektov“) po roku 2007 systematickejšou a inštitucionálnejšou podporou know-how a skúseností EIB.

Tento vývoj sa odráža aj v prístupe EIF. Európsky investičný fond zvyšuje svoje aktivity väčšou angažovanosťou v nových poradenských službách/technickej pomoci finančného inžinierstva, pomáha napríklad regionálnym verejným orgánom navrhovať vhodné spôsoby financovania SMP a zakladania nových podnikov.

Na optimalizáciu pridanej hodnoty európskej podpory je rozhodujúce, aby sa paralelne s prípravnými prácami na projektoch rozvíjala aj kultúra hodnotenia. Naše skúsenosti ukazujú, že na zabezpečenie efektívnej realizácie projektov by sa mali sledovať a modulovať dôsledky služieb EIB počas celej životnosti projektu. Na hodnotenie vplyvu rôznych opatrení na hospodársky rozvoj, sociálnu kohéziu a územnú integráciu by sa mal zaviesť primeraný systém monitorovania. Tento systém si vyžaduje definovať vhodné veličiny a tvoriť príslušné informácie o pokroku v realizácii projektov a programov. Na základe výsledku hodnotenia a monitorovania by sa mohli počas programovacieho obdobia zavádzať úpravy na prerozdelenie prostriedkov v prospech určitých sektorov, ktoré nezískali dostatočnú podporu alebo úroveň priority. Tento nepretržitý proces by mal prispieť k zvýšeniu pridanej hodnoty iniciatív financovaných z EÚ a poskytnúť významné informácie pre tvorbu budúcich kohéznych politík.

Veľmi ma teší, keď vidím, že tento dôležitý aspekt Európska komisia integruje do obsahu budúcej európskej kohéznej politiky.

PRÍKLAD RATINGOVÉHO SYSTÉMU NA ÚČELY DOHLĎADU

Martin Budaj, Martin Minka, Národná banka Slovenska

Základnou úlohou ratingu je pomôcť investorovi v jeho rozhodovaní. Bol vyvinutý na rýchlu orientáciu medzi rôznymi podnikateľskými, prípadne inými subjektmi, bez nutnosti podrobne analyzovať ich činnosť. Pre jednoduchosť jeho výsledku (umiestnenie subjektu na stupnici) sa jeho použitie rýchlo rozšírilo pre potreby manažérov, investorov a v neposlednom rade aj regulátorov v jednotlivých oblastiach. V prípade bankového sektora s veľkým počtom bánk získal regulátor jednoducho prehľad, ktoré banky si vyžadujú jeho zvýšenú pozornosť.

Ak je totiž rating zameraný na zhodnotenie rizikového profilu kľúčových aktivít banky (napr. kapitálová pozícia, kvalita aktív, kreditné a trhové riziká, likvidita a ziskovosť) a nie len na celkové ohodnotenie banky jedným číslom, môže poukázať na problematické miesta vyžadujúce následnú dôkladnú analýzu. Rating samozrejme podrobnú analýzu nemôže nahradiť, ale ak je súčasťou systému včasného varovania (early warning system, EWS), môže včas sústrediť pozornosť na kritické oblasti činnosti bankového subjektu.

Vývoj

Prvým ratingovým systémom používaným na účely bankového dohľadu v NBS bol model stanovenia ratingu banky vypracovaný podľa metodiky CAEL, neskôr CAELS. Hodnotil päť hlavných oblastí bankovej činnosti (kapitálovú primeranosť – C, kvalitu aktív – A, efektívnosť prevádzky – E, likviditu – L a senzitivitu – S) pomocou 79 pomerových ukazovateľov. Každému ukazovateľu bol priradený rating na základe jeho hodnoty, podľa dosiahnutia vopred stanovených kritických hodnôt. Výsledný rating bol počítaný v niekoľkých krokoch ako vážený priemer ratingov pridelených ukazovateľom za jednotlivé oblasti, pri splnení dodatočných ohraničení, s možným zásahom experta.

Počet pomerových ukazovateľov sa čoskoro ukázal ako veľmi vysoký.* Parametrické aj neparametrické štatistické testy Pearsonových aj Spearmanových korelačných koeficientov preukázali výraznú koreláciu medzi viacerými ukazovateľmi. Neparametrická Spearmanova metóda bola použitá preto, že nepožaduje predpoklad normálneho rozdelenia dát.

V ďalšom kroku bolo potrebné určiť, ktoré z korelovaných ukazovateľov vyradiť a ktoré ponechať v ratingovom systéme. Tu bolo potrebné prihliadnuť jednak na ekonomickú interpretáciu jednotlivých premenných, jednak na diskriminačnú silu, ktorú preukázali v ad-hoc testovacím modeli.

* Tendencia v modeloch popísaných v literatúre je výrazná redukcia počtu parametrov tak, aby použité parametre úsporne, zmysluplne a pritom výstižne charakterizovali činnosť banky. Pozri Jagtiani et al. 2003, Ong (ed.) 2003.

Výsledkom bol súbor 18 pomerových ukazovateľov, charakterizujúcich banku v jednotlivých oblastiach C, A, E, L a S, pričom na každú oblasť pripadajú 3 alebo 4 ukazovatele.

Revízia vstupných parametrov ratingového systému bola napokon podnetom aj pre celkové prehodnotenie ratingového systému.

Súčasný rating

Pri návrhu ratingového systému bolo nevyhnutné zohľadniť špecifiká situácie v SR:

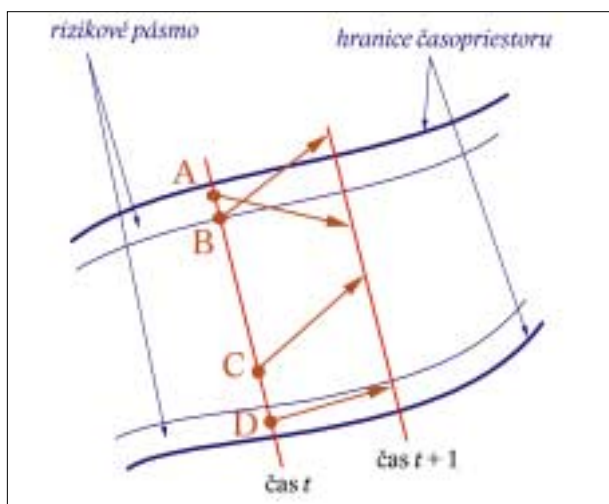
- búrlivý vývoj bankového sektora v deväťdesiatych rokoch; vtedajšia situácia je neporovnateľná so súčasnosťou. To limituje konzistentné údaje na obdobie od r. 2000. Ak budeme brať do úvahy len auditované koncoročné údaje, dostávame mimoriadne krátky časový rad;
- malá veľkosť bankového sektora – asi 20 bánk v danom období;
- časté zmeny výkazníctva a potrebných vykazovaných údajov vyžadujúce veľkú flexibilitu systému.

Ďalšou požiadavkou bola kompatibilita s pôvodným CAELS-ratingom a nadväznosť na existujúce ratingové hodnotenie bánk založené na metodike CAELS a expertnom posudku za roky 2002 a 2003. To zabezpečí, že nové ratingové hodnotenia budú mať principiálne rovnakú interpretáciu ako pôvodné.

Nový ratingový systém vychádza z abstrakcie, ktorú možno pomenovať ako mnohorozmerný bankový časopriestor. Banka sa v čase pohybuje priestorom vymedzeným ohraničeniami trhu, legislatívy a regulač-

ných požiadaviek. Ak sa banka priblíži k ohraničeniu, situácia si vyžaduje podrobnejšie sledovanie; ak niektoré ohrančenie prekročí, situácia si vyžaduje zásah regulátora. Okrem stavovej analýzy – pozície banky v bankovom časopriestore v danom časovom momente – je potrebné, aby ratingový systém zahŕňal aj informáciu o smerovaní banky v čase – trende vývoja. Je zrejmé, že pre správne zhodnotenie situácie banky sú potrebné obe informácie, pretože je rozdiel medzi bankami s rovnakou pozíciou v danom čase a rôznym smerovaním, ako aj medzi bankami s rovnakým smerovaním, ale s rôznou počiatočnou pozíciou.

Obr. 1

Schematické znázornenie bankového časopriestoru a pohybu bánk A – D v čase. Pre názornosť je zobrazený v dvoch rozmeroch (jeden ukazovateľ a čas), v používanom modeli ide o 19-rozmerný priestor (18 ukazovateľov a čas).

Napr. banka A na uvedenom obrázku má v čase t horšiu pozíciu ako banka B, pretože je bližšie k hranici časopriestoru. Ak však vezmeme do úvahy aj smerovanie banky, je potrebné naopak banku A hodnotiť lepšie, pretože vďaka svojmu smerovaniu bude v čase $t + 1$ mimo rizikového pásma, kým banka B v čase $t + 1$ prekročí hranice priestoru vymedzeného pravidlami trhu a regulácie. Banka D sa pohybuje stále v rizikovom pásme a má jednoznačne horšiu pozíciu ako banka C.

Základom ratingového systému je model banky. Určuje, ktoré ukazovatele budú pri ratingu zohľadnené, umožňuje zdefinovať vzťahy medzi nimi a ohrančenia, ktoré musia byť splnené. Výsledkom je dynamický systém, v ktorom je banka popísaná finančnými ukazovateľmi, a ktorý simuluje práve pohyb banky v bankovom časopriestore. Je možné definovať, akým spôsobom sa budú vyvíjať hodnoty ukazovateľov v čase, ako bude prerozdelený vytvorený zisk a pod. Trend vývoja jednotlivých ukazovateľov nie je možné pre krátkosť dostupného časového radu určiť štatistickou metódou.

Ako aproximáciu odhadu trendu je možné použiť jednu z nasledujúcich možností:

- hodnota ukazovateľa zostane konštantná;
- trend v čase t bude rovný smernici dotyčnice k parabole prelozenej hodnotami ukazovateľa v čase $t - 2$, $t - 1$ a t v čase t . Takýto odhad trendu je založený na predpoklade, že banka v najbližšom čase nezmení smerovanie z posledných troch rokov či už vlastným rozhodnutím, alebo pôsobením vonkajších faktorov. Obdobia $t - 2$, $t - 1$ a t nemusia byť ekvidistantne vzdialené, je napr. možné použiť hodnoty k 31. 12. 2003, 31. 12. 2004 a 30. 6. 2005. V takomto prípade systém upraví ukazovatele z výkazu ziskov a strát, ktorých hodnota sa kumuluje počas celého roka, lineárnou extrapoláciou na predpokladanú koncoročnú hodnotu;
- trend bude vypočítaný ako v predchádzajúcom prípade s pripočítaním/odpočítaním pomernej časti zisku/straty, ak ide o súvahové položky. Pomerná časť sa môže vypočítať napr. ako podiel danej položky na úhrne aktív/pasív, alebo môže zohľadňovať napr. strategický zámer investovať 70 % zdrojov do štátnych dlhopisov – závisí to od nadefinovaného modelu banky;
- ukazovateľ je vypočítaný z ďalších ukazovateľov pomocou zadaného vzorca.

Každému ukazovateľu je možné priradiť ohrančenia, ktoré musí spĺňať, resp. množinu prípustných intervalov, do ktorých môže patriť. Príslušnosť do intervalu znamená polohu banky v bankovom časopriestore v danom okamihu. Hranice intervalov boli nastavené pomocou kvantilov empirických distribučných funkcií dostupných hodnôt jednotlivých ukazovateľov, pričom konkrétne hodnoty kvantilov boli určené expertne – na základe skúseností z dohľadov v bankách, teórie a doteraz používaného ratingu CAELS.

Model banky je flexibilný a umožňuje koncovému používateľovi modifikovať ratingový systém bez nutnosti zásahu programátora.

Vstupom do ratingového systému sú zatiaľ výlučne finančné ukazovatele obsiahnuté v informačnom systéme bankového dohľadu rozdelené do skupín podľa systému CAELS. Jednoduchou zmenou modelu banky je však možné pridať aj iné, napr. makroekonomické ukazovatele.

Program používa pre pridelenie ratingu algoritmy umelej inteligencie – učiace sa systémy – plne automaticky, bez nevyhnutnosti zásahu experta. Pri učiacich sa systémoch sú údaje v princípe spracúvané v dvoch hlavných fázach: fáze učenia a fáze aplikovania získaných poznatkov. Údaje vstupujúce do každej fázy sú navzájom časovo posunuté tak, aby vo fáze učenia boli spracované časové obdobia $t - 2$, $t - 1$ a t a vo fáze udelenia ratingu $s - 2$, $s - 1$ a s , pričom $s > t$.

Každá fáza zahŕňa nasledujúce výpočty:

- z číselných údajov z informačného systému banko-

vého dohľadu a používateľom definovaného modelu sú vypočítané trendy jednotlivých ukazovateľov a ich hodnoty v nasledujúcom období ($t + 1$, resp. $s + 1$),

- vypočítané údaje sú transformované tak, aby boli použiteľné pre učiaci sa systém.

Transformácia slúži na kódovanie číselnej hodnoty ukazovateľa do postupnosti núl a jednotiek vyjadrujúcej napr. príslušnosť do daného intervalu alebo znamienko derivácie.

V súčasnosti sú implementované nasledujúce transformačné metódy:

1. Interval + dotyčnica: každý ukazovateľ je zapísaný pomocou $2n$ parametrov nadobúdajúcich hodnotu 0 alebo 1, kde n je počet intervalov, do ktorých môže ukazovateľ patriť. Každá dvojica vyjadruje príslušnosť do intervalu a jeho smernicu nasledovne:

- 0 0 ak ukazovateľ do intervalu nepatrí,
- 1 0 ak ukazovateľ do intervalu patrí a smernica je nezáporná,
- 0 1 ak ukazovateľ do intervalu patrí a smernica je záporná.

2. Interval + nasledujúci interval: každý ukazovateľ je zapísaný pomocou $3n$ parametrov nadobúdajúcich hodnotu 0 alebo 1, kde n je počet intervalov, do ktorých môže ukazovateľ patriť. Každá trojica vyjadruje príslušnosť do intervalu nasledovne:

- 0 0 0 ak ukazovateľ do intervalu nepatrí,
- 1 0 0 ak ukazovateľ patrí do intervalu v danom aj nasledujúcom období,
- 0 1 0 ak ukazovateľ do intervalu patrí, ale v nasledujúcom jeho hodnota klesne tak, že bude patriť do iného intervalu,
- 0 0 1 ak ukazovateľ do intervalu patrí, ale v nasledujúcom jeho hodnota stúpne tak, že bude patriť do iného intervalu.

Znamená to, že vstupom pre učiaci sa systém nemusí byť len konkrétna hodnota finančného ukazovateľa, ale stačí napr. informácia o príslušnosti hodnoty ukazovateľa do daného intervalu a znamienko derivácie. Systém je potom menej citlivý na malé zmeny hodnôt ukazovateľov a zachytí až významnejšie trendy.

Vo fáze učenia sa ako dodatočný zdroj údajov použijú hodnoty ratingu prideleneho bankám v období t . Pro-

gram nájde súvislosti medzi hodnotami a trendmi finančných ukazovateľov a im prislúchajúcim ratingovým hodnotením. Algoritmy na nájdenie súvislostí sú rôzne (metódy rozoznávania vzorov, rozhodovacie stroje, umelé neurónové siete, PAC učenie a pod.); v predstavenom ratingovom systéme je použitá metóda *support vector machines*. Jej základný princíp je jednoduchý: učiaci sa systém nájde také rozdelenie priestoru nadrovinami, ktoré najlepšie oddelí jednotlivé skupiny bánk podľa ratingu, ktorý im bol priradený. Ak nie je možné jednotlivé skupiny bánk oddeliť lineárne, je vhodné deformovať priestor tak, aby boli potom dané skupiny oddeliteľné. Deformácia je daná výberom skalárneho súčinu v danom priestore, ktorý je v teórii učiacich sa systémov označovaný kernelová funkcia. Nájdené súvislosti potom použije v druhej fáze, kde na základe naučenej kauzality priradí ratingové hodnotenie podľa aktuálnych hodnôt finančných ukazovateľov.

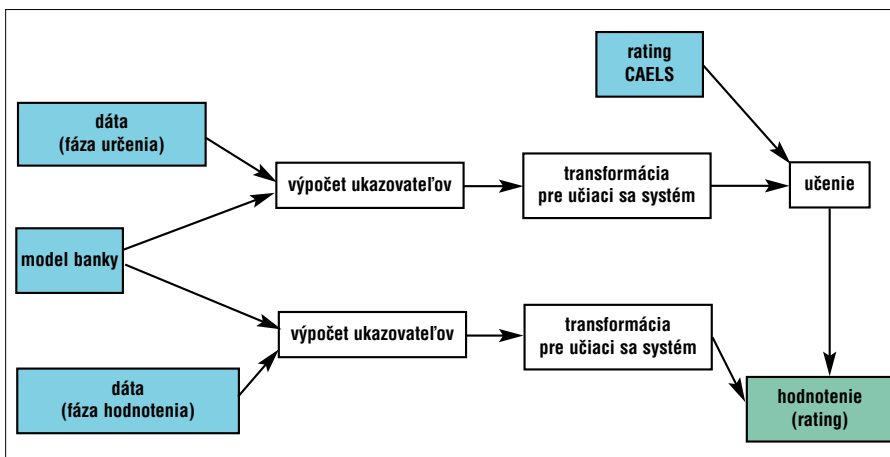
Výhodou učiaceho sa systému je, že nájdené súvislosti dokáže zovšeobecniť a dokáže posúdiť aj takú kombináciu hodnôt finančných ukazovateľov, ktorá sa v tréningovej množine nevyskytla. Ďalšou výhodou je, že finančné ukazovatele neposudzuje jednotlivo, ale súčasne ako celok. Môže odhaliť komplexné interakcie medzi ukazovateľmi, ktoré je ťažké zistiť bežnými analytickými metódami.

Vo fáze učenia bol využitý pôvodný CAELS rating používaný bankovým dohľadom, aby zostala zachovaná kontinuita ratingového hodnotenia a nadväznosť na ratingový systém CAELS.

Pri výpočte je možné zvoliť rôzne nastavenia učiaceho sa systému – typ kernelovej funkcie (lineárny kernel, ktorý má lepšiu ekonomickú interpretáciu alebo exponenciálny, ktorý má vyššiu úspešnosť rozoznávania) a prípadnú optimalizáciu ostatných parametrov učiaceho sa systému.

Hlavná činnosť programu je prehľadne ilustrovaná na obr. č. 2.

Obr. 2

Výsledkom je číselne vyjadrený rating každej banky za jednotlivé oblasti definované v modeli banky (napr. C, A, E, L, S) k danému časovému momentu.

Výsledky

Nový ratingový systém sa využíva na úseku bankového dohľadu NBS od druhej polovice roku 2004. Výsledky boli porovnané s pravidelnými nezávislými analýzami jednotlivých bánk aj bankového sektora. V prípade výrazných rozdielov medzi úsudkom analytika a hodnotením z ratingového systému bol upravený model (metóda výpočtu smernice, kalibrácia hraníc intervalov) a výsledky boli opäť porovnané.

Nasledujúca tabuľka sumarizuje závery porovnania (ku každému časovému momentu bolo porovnaných 100 údajov (20 bánk, 5 oblastí):

	Analytik súhlasí s ratingom	Analytik nesúhlasí s ratingom
30. 6. 2004	95	5
30. 9. 2004	93	7
31. 12. 2004	96	4
31. 3. 2005	96	4

Pri finálnej kalibrácii je vďaka podstate učiaceho sa systému možné rozšíriť tréningovú množinu o ratingové hodnotenia upravené analytikom. Je tak zabezpečená spätná väzba: výsledok ratingu je podnetom na dôkladnú analýzu banky, výsledok analýzy vstupuje späť do ratingového systému ako ďalší poznatok, ktorý systém uplatní pri novom ratingovom hodnotení.

Ďalšie perspektívy

Aj keď je ratingový systém úspešne otestovaný a používaný, existuje niekoľko oblastí pre jeho ďalší vývoj:

- použitie princípov fuzzy logiky. Fuzzy logika umožňuje popísať svet, v ktorom nie sú ostré hranice medzi čiernym a bielym, dobrým a zlým, ale skôr plynulé prechody medzi hraničnými hodnotami. Aj keď v bankovom svete existujú ostré hranice (napr. 8 % hodnota primeranosti vlastných zdrojov), väčšinou je ťažké presne stanoviť hranice, v ktorých sa bude hodnota ukazovateľa považovať za „dobrú“ alebo „zlú“. Ak napríklad (zjednodušene) stanovíme, že hodnota návratnosti kapitálu, ROE, je dobrá, ak je väčšia ako 12M BRIBOR, môže sa stať, že dve veľmi podobné banky budú mať ROE jedna tesne nad a druhá tesne pod úrovňou BRIBOR. Klasická logika bude banky hodnotiť rôzne, aj keď sú si veľmi podobné. Fuzzy logika naopak napríklad povie: hodnota

ROE v prvej banke je na 95 % dobrá ale na 5 % zlá, v druhej banke na 99 % dobrá a na 1 % zlá. Hodnotenie bánk je v tomto prípade veľmi podobné a viac zodpovedá realite. Fuzzy logiku je možné v ratingovom systéme použiť najmä vo fáze rozdelenia množín hodnôt jednotlivých ukazovateľov na intervaly, ktoré budú môcť mať neostré – fuzzy – hranice;

- preskúmať alternatívy k support vector machine učiacemu sa systému, napr. trait recognition analysis (TRA) a porovnať vhodnosť a úspešnosť jednotlivých metód;

- rozvinúť ratingový systém na systém včasného varovania (EWS). Už v súčasnej podobe má niektoré znaky EWS, najmä zohľadnenie predpokladaného trendu budúceho vývoja.

Záver

Uvedený ratingový systém samozrejme nie je jediný možný. Jeho výhodou – ako sme už uviedli – je relatívna jednoduchosť použitých metód, ľahká interpretácia všetkých medzivýsledkov a dokonca – pri použití lineárneho kernelu – aj „pridaná hodnota“ poznatku z fázy učenia vo forme lineárnej funkčnej závislosti medzi premennými parametrov a príslušnosťou k ratingovému stupňu.

Pri použití výsledkov každého ratingového systému je treba pamätať na fakt, že podávajú iba základný obraz o hodnotenom subjekte a ich vypovedacia hodnota je úmerná kvalite a obsahu vstupných údajov. Môžu byť dobrou pomôckou na rýchlu orientáciu a východiskom pre podrobnú analýzu.

Literatúra

1. Ong, M. K. (ed.): Credit Ratings. Methodologies, Rationale and Default Risk, London, 1. vyd., Risk Books 2003, 536 s.
2. Jagtiani, J. – Kolari, J. – Lemieux, C. – Shin, H.: „Early warning modes for bank supervision: Simpler could be better“, Economic perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, 3, 2003, s. 49 – 60.
3. Kolari, J. – Glennon, D. – Shin, H. – Caputo, M.: „Predicting Large U.S. Commercial Bank Failures“, Economic and Policy Analysis Working Paper, 2000, 44 s.
4. Kotek, Z. – Brůha, I. – Chalupa, V. – Jelínek, J.: Adaptivní a učící se systémy, 1. vyd., Praha, SNTL 1980, 372 s.
5. Müller, K.-R. et al.: „An Introduction to Kernel-Based Learning Algorithms“, IEEE Transactions on Neural Networks, 12 (2), 2001, s. 181 – 202.
6. Chang, C. – Lin, C.: „Training nu-Support Vector Classifiers: Theory and Algorithms“, Neural Computation 13 (9), 2001, s. 2119 – 2147.
7. Navara, M. – Olšák, P.: Základy fuzzy množin, Praha, 2002, 34 s., dostupné na <ftp://math.feld.cvut.cz/pub/olsak/fuzzy/fuzzy.pdf>

POSTAVENIE KRAJÍN V4 V EURÓPSKEJ ÚNII¹

Ing. Ľudmila Fabová, PhD.

Svetové hospodárstvo smeruje k novej ekonomike založenej na informačných a telekomunikačných technológiách. Vďaka tomu sa za posledných desať rokov rozvíja oveľa rýchlejšie ako v minulosti. Dôkazom sú dvojnásobne vyššie tempá rastu produktivity práce v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Kým v období 1990 – 1995 bolo tempo rastu produktivity svetovej ekonomiky v priemere 1 % ročne, v období 1995 – 2003 to už boli 2 % ročne. Najvyššie prírastky produktivity práce zaznamenali najmä krajiny Východnej Ázie (3,2 %), východnej Európy (1,8 %) a Severnej Ameriky (1,7 %). Rast produktivity sa spomalil len v západnej Európe a Latinskej Amerike. V 2. polovici 90-tych rokov zaostávala Európa najmä v porovnaní s USA aj v ďalších ekonomických ukazovateľoch – dosahovala nižšiu dynamiku ekonomického rastu, vyššiu nezamestnanosť, horšie výsledky v technickom rozvoji, čo sa pripisuje zaostávaniu v novej ekonomike. Reakciou Európskej únie na takýto nepriaznivý vývoj bolo prijatie tzv. Lisabonskej stratégie.

Lisabonská stratégia

Na zasadnutí Európskej rady v marci 2000 v Lisabone si vedúci predstavitelia EÚ stanovili strategický cieľ pre ďalšie desaťročie – vybudovať konkurencieschopnú a dynamickú ekonomiku založenú na vedomostiach, s väčšou sociálnou súdržnosťou a s vyššou mierou zamestnanosti. Predpokladom pre splnenie tohto cieľa malo byť dosahovanie približne 3-percentnej priemernej ročnej miery ekonomického rastu a zabezpečenie 70-percentnej miery zamestnanosti v roku 2010. Politickým motívom Lisabonskej stratégie bola snaha Európskej únie vyrovnávať sa USA a stať sa jej rovnocenným partnerom. Predstavitelia EÚ si uvedomili, že Európa naliehavo potrebuje rozvíjať a využívať možnosti novej ekonomiky, resp. informačnej spoločnosti.

Naplnenie ambiciózneho cieľa Európskej únie sa malo zabezpečiť plnením akčného plánu eEurope, ktorý bol vyhlásený v júni 2000. Cieľom tejto iniciatívy bolo odstrániť nedostatky brzdiace rýchly nástup informačných technológií. Prioritné kroky tejto iniciatívy boli zamerané na tri základné ciele:

1. Zabezpečenie lacnejšieho a rýchlejšieho prístupu k internetu najmä pre výskumných pracovníkov a študentov,

ako aj bezpečných sietí a inteligentných čipových kariet.

2. Zvyšovanie investícií do ľudí a ich kvalifikácie, t. j. pripraviť európske pracovné sily na prácu v ekonomike založenej na vedomostiach, resp. umožniť všetkým aktívne pôsobenie v takejto ekonomike.

3. Stimulovanie využívania internetu prostredníctvom urýchľovania e-obchodu, zabezpečenia elektronického prístupu k verejným službám, zdravotníckym informáciám a informáciám o životnom prostredí, ako aj vytváraním globálnych sietí a inteligentných dopravných systémov [4].

Vtedy ešte kandidátske krajiny na vstup do EÚ, uvedomujúc si význam informačných a komunikačných technológií pre modernizáciu svojich ekonomík, prijali v máji 2000 výzvu krajín EÚ a vyhlásili podobný akčný plán ako členské krajiny s názvom eEurope+, ktorý vychádzal z akčného plánu eEurope prijatého členskými krajinami Európskej únie a predstavoval hospodársku koncepciu rozvoja informačnej spoločnosti v kandidátskych krajinách. Jeho cieľom bolo urýchliť reformu a modernizáciu ekonomík kandidátskych krajín, podporiť kapacity a budovanie inštitúcií a zdokonaľiť celkovú konkurenčnú schopnosť, pričom sa orientoval na aktivity, ktoré zodpovedali špecifickej situácii budúcich členských krajín.

Slovenská republika v snahe splniť si záväzky súvisiace s budovaním informačnej spoločnosti vyhlásila 30. apríla 2002 iniciatívu eSlovakia, ktorá mala koordinovať všetky aktivity súvisiace s budovaním informačnej spoločnosti a hľadať zdroje určené na rozvoj informatizácie Slovenska. K hlavným cieľom projektu patria:

- akcelerácia budovania informačnej spoločnosti na Slovensku,
- zvýšenie záujmu verejnosti o informačnú spoločnosť,
- vytvorenie strategického partnerstva medzi kľúčovými hráčmi,
- podpora kvalitných projektov [7].

Európskej únii vrátane nových členských krajín sa však

Tab. 1 Tempo rastu reálneho HDP v krajinách EÚ, USA a Japonsku (%)

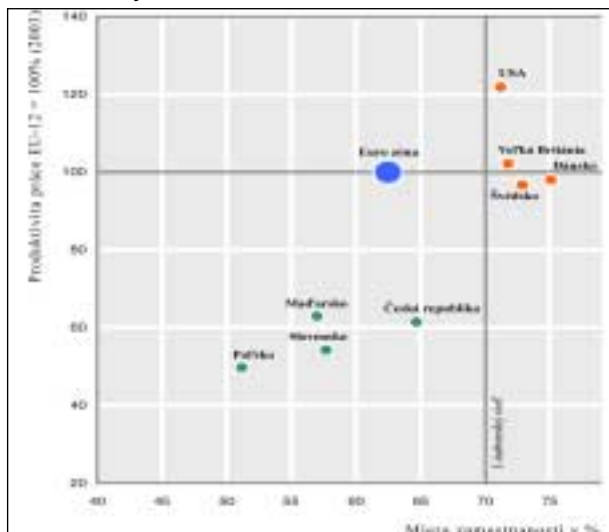
Krajina / rok	2002	2003	2004 ¹⁾	2005 ¹⁾
USA	1,9	3,0	4,4	3,5
Japonsko	-0,3	1,3	3,9	1,5
EÚ-15	1,1	0,9	2,2	2,0
EÚ-25	1,2	1,1	2,4	2,2

¹ Príspevok je súčasťou výskumného projektu VEGA 1/223/04 riešeného na KEM FEI STU v Bratislave.

Prameň: OECD [3] s. 2.

¹⁾ predpoklad.

Obr. 1 Zamestnanosť a produktivita práce v USA, EÚ a krajinách V4

Prameň: OECD [3] s. 4.

ciele Lisabonskej stratégie zatiaľ nedarí plniť. Pri tomto konštatovaní treba pripomenúť, že Európsku úniu tvoria jednotlivé členské krajiny, ktoré sa na plnení lisabonských cieľov nepodieľajú rovnakou mierou. Európska komisia v tejto súvislosti pozitívne hodnotí najmä škandinávске krajiny, Veľkú Britániu, Holandsko a Rakúsko, z nových členských krajín Estónsko. Naopak, za pomalé zavádzanie ekonomických reforiem a nedostatočné plnenie lisabonských cieľov kritizuje Taliansko, Nemecko a Francúzsko.

Z analýzy štatistických údajov v tab. 1 vyplýva, že EÚ ako celok aj naďalej zaostáva vo výkonnosti za svojimi konkurentmi a že zaostávanie voči USA sa za ostatných päť rokov dokonca prehĺbilo.

Priemerný ekonomický rast členských krajín EÚ-15 dosiahol v roku 2004 iba 2,2 %, zatiaľ čo v USA bol 4,4 % a v Japonsku 3,9 %. V EÚ-25 bol rast vďaka novým členským krajinám o niečo vyšší, a to 2,4 %, keďže osem nových členských krajín dosiahlo v tomto roku priemerný rast na úrovni 5 %. Aj keď prínos nových členských krajín k ekonomike EÚ predstavuje iba päť percent, urýchľujú hospodársky rast spoločenstva najmä vďaka nízkym mzdám a daniam. Aj porovnanie HDP na 1 obyvateľa v USA a v EÚ-15 je v neprospech EÚ, kde v roku 2003 HDP na 1 obyvateľa dosahoval len približne 70 % úrovne tohto ukazovateľa v USA [3].

Ako vidno na obr. 1, väčšina členských krajín EÚ zaostávala v roku 2003 za svojím hlavným konkurentom aj v zamestnanosti a produktivite práce. Najvyspelejšie členské krajiny EÚ síce už v miere zamestnanosti dosiahli v roku 2003 lisabonský cieľ a dokonca predstihujú aj USA, ale priemerná miera zamestnanosti v EÚ-12 bola len 63 % a po vstupe nových členských krajín sa ešte znížila, pričom v USA bola 70,9 % prítomnosť obyvateľstva (15 – 64-roční). Pokiaľ ide o produktivitu práce, USA dosahuje približne o 20 % vyššiu produktivitu práce ako je prie-

Tab. 2 Tempo rastu produktivity práce v EÚ, USA a Japonsku

Krajina / rok	2000	2001	2002	2003
USA	2,2	1,9	3,0	3,5
Japonsko	2,4	1,7	1,7	2,7
EÚ-13 ¹⁾	2,4	1,0	1,4	1,0

Prameň: OECD [13].

¹⁾ EÚ-15 bez Rakúska a Luxemburska.

mer EÚ. Krajiny EÚ zaostávajú za svojimi konkurentmi aj v tempách rastu produktivity práce (tab. 2). Kým hodinová produktivita práce stúpala kumulatívne od roku 2000 do roku 2003 v USA o 8,4 % a v Japonsku o 6,1 %, v krajinách EÚ iba o 3,4 %.

Ciele Lisabonskej stratégie sa nedarí plniť pravdepodobne aj preto, že ich bolo stanovených príliš veľa. Stratégia obsahovala 28 hlavných a 120 vedľajších cieľov a snahy o ich splnenie boli príliš roztrieštené. Európska únia sa však aj napriek doterajším neúspechom nevzdala cieľa zaujať vedúce postavenie vo svetovej ekonomike. Európska komisia predstavila začiatkom roku 2005 novú, jednoduchšiu stratégiu, ktorá sa namiesto veľkého množstva cieľov zameria len na najdôležitejšie z nich, a to na zvýšenie zamestnanosti a podporu trvalejšieho hospodárskeho rastu. Hnacím motorom rastu má byť podľa novej vízie vedomostne orientovaná ekonomika založená na inováciách, vede a výskume. Rovnaké smerovanie si v národnej stratégii stanovilo aj Slovensko.

V čom sú príčiny zaostávania Európskej únie za vyspelým svetom? Európa napriek tomu, že sa snaží vybudovať ekonomiku založenú na vedomostiach, investuje v porovnaní s USA o tretinu menej prostriedkov do vzdelávania, vedy a výskumu. Dnešných 25 krajín únie investovalo v roku 2002 do výskumu a vývoja v priemere iba 1,9 % HDP, pričom USA 2,7 % HDP a Japonsko až 3,12 % HDP [12]. Nedostatočný je aj podiel súkromných investícií do terciárneho sektora, ktorý tvorí základňu novej ekonomiky. Investície do tohto sektora tvoria v Európe iba jednu osminu súkromných investícií v USA a jednu tretinu investícií Japonska. A Slovensko ďaleko zaostáva ešte aj za úrovňou Európskej únie – výdavky na výskum a vývoj sú v porovnaní s EÚ tretinové a súkromné výdavky na školstvo tvoria iba jednu šestinu výdavkov v Európe. Iba moderné technológie, inovácie a investície do odvetví s vyššou produktivitou práce a vyšším podielom pridanej hodnoty totiž pomôžu Európskej únii lepšie sa presadiť v súťaži so svojimi konkurentmi.

Výkonnosť ekonomík krajín V4

Keďže zdroje pre uskutočnenie cieľov vytýčených Európskou úniou sa tvoria v ekonomickej oblasti, treba venovať zvýšenú pozornosť výkonnosti ekonomík, najmä nových členských krajín, ktoré svojou úrovňou zaostávajú aj za priemerom EÚ. Spomedzi nových členských krajín

Európskej únie sa budeme podrobnejšie zaoberať krajinami V4, ktoré po vstupe do EÚ riešia približne rovnaké problémy ako Slovenská republika.

Po vstupe stredoeurópskych krajín v máji 2004 do Európskej únie sa treba zamyslieť nad tým, či a ako boli tieto krajiny na integráciu pripravené. Z ekonomickej teórie je známe, že medzinárodná ekonomická integrácia je efektívnejšia, ak sa jej zúčastňujú krajiny s približne rovnakou ekonomickou úrovňou. Z toho vyplýva, že čím skôr sa pristupujúce krajiny priblížia úrovňou svojich ekonomík ekonomickej úrovni Európskej únie, tým skôr sa v nich začnú prejavovať prínosy integračných procesov.

Pri podrobnejšej analýze ekonomického vývoja v krajinách V4 zisťujeme, že v ostatných rokoch dosahovali tieto krajiny relatívne vysoké tempá hospodárskeho rastu, ktoré dokonca výrazne prevyšovali tempá rastu HDP v EÚ, v dôsledku čoho sa zmenšuje ich zaostávanie vo výkonnosti voči priemeru EÚ-15 (tab. 3).

Vďaka vyšším tempám rastu krajín V4 sa zvyšuje aj HDP na 1 obyvateľa v týchto krajinách a aj v tomto ukazovateli sa, aj keď pomaly, približujú k priemernej úrovni v EÚ. Vo výške HDP na 1 obyvateľa v porovnaní s EÚ je na 1. mieste Česká republika, kde sa tento ukazovateľ zvýšil z 59,4 % v roku 1999 na 73 % v roku 2004, v Maďarsku sa zvýšil z 50,2 % na 61 %, na Slovensku zo 48,7 % na 51 % a v Poľsku z 38,5 % na 46 % [14].

Rast HDP v krajinách V4 bol väčšinou podložený rastom produktivity práce, čo znamená, že aj v tomto ukazovateli sa stredoeurópske krajiny približujú úrovni EÚ (tab. 4). Najvýraznejšie prírastky v hodinovej produktivite práce boli zaznamenané kumulatívne od roku 2000 do roku 2003 na Slovensku – o 16,7 %, nasleduje Poľsko – 13,2 %, Česká republika – 12,2 % a Maďarsko – 9,2 %.

Tab. 3 Tempo rastu reálneho HDP krajín EÚ a krajín V4

Krajina / rok	2002	2003	2004	2005 ¹⁾
EÚ-15	1,1	0,9	2,2	2,0
ČR	1,5	3,7	4,0	3,9
Maďarsko	3,5	3,0	4,0	3,8
Poľsko	1,4	3,8	5,4	4,9
SR	4,6	4,5	5,5	5,0

Prameň: OECD [3] s. 2.

¹⁾ predpoklad.

Tab. 4 Tempo rastu produktivity práce v krajinách EÚ a krajinách V4

Krajina / rok	2000	2001	2002	2003
EÚ-13 ¹⁾	2,4	1,0	1,4	1,0
ČR	4,2	7	0,9	4,3
Maďarsko	4,5	5,7	2,4	1,1
Poľsko	-	3,6	4,4	5,2
SR	3,8	3,9	9,5	3,3

Prameň: OECD [13].

¹⁾ EÚ-15 bez Rakúska a Luxemburska.

Tab. 5 Výdavky na výskum a vývoj v krajinách EÚ a krajinách V4

Krajina / rok	v % z HDP			v mil. EUR	Ø roč. rast
	1998	2000	2003	2003	1998 – 2003
EÚ-15	1,86	1,93	1,99 ¹⁾	182 488 ¹⁾	4,30
ČR	1,16	1,23	1,35	1 019	6,40
Maďarsko	0,68	0,80	0,97	708	11,00
Poľsko	0,68	0,66	0,59	1 091	-1,10
SR	0,79	0,65	0,57	164	-2,70

Prameň: OECD [12].

¹⁾ 2002.

Napriek tomu, ako vyplýva z obr. 1, je zaostávanie krajín V4 v zamestnanosti aj v produktivite práce za európskou úrovňou ešte stále výrazné. Produktivita práce v Českej republike a v Maďarsku dosahuje len približne 60 % produktivity práce eurozóny, na Slovensku a v Poľsku dokonca ešte menej. Ešte väčším problémom je v týchto krajinách nízka miera zamestnanosti, resp. vysoká miera nezamestnanosti, najmä v Poľsku a na Slovensku. V roku 2004 bola miera nezamestnanosti v Poľsku až 19,1 %, na Slovensku 18,2 %, v ČR 8,4 %, v Maďarsku 5,9 % a v Európskej únii 8,8 % [11].

Brzdou ďalšieho zvyšovania výkonnosti a konkurenčnej schopnosti krajín V4 sú aj v porovnaní so zaostávajúcou Európskou úniou nedostatočné výdavky na výskum a vývoj (tab. 5).

Pozitívnym javom je, že tieto výdavky rástli v období rokov 1998 – 2003 priemerne ročne rýchlejšie tempom ako v EÚ (4,3 % ročne), avšak iba v Maďarsku (11 % ročne) a v Českej republike (6,4 % ročne). V ostatných dvoch krajinách V4 výdavky na výskum a vývoj od roku 1998 do roku 2003 dokonca klesali, čo je rarita v rámci celej EÚ-25 a možno aj v rámci celého vyspelého sveta. V Poľsku a v Slovenskej republike bolo preto priemerné ročné tempo rastu výdavkov na výskum a vývoj za sledované obdobie záporné (-1,1 % ročne v Poľsku a -2,7 % ročne na Slovensku).

Štruktúra ekonomík krajín V4

Predpokladom pre významnejší rast produktivity práce je zmena štruktúry ekonomík týchto krajín v prospech progresívnych odvetví s modernými technológiami, v ktorých sa dosahuje vyššia produktivita práce aj vyšší podiel pridanej hodnoty. Tým sa zároveň zvýši konkurencieschopnosť ich ekonomík pri konfrontácii s vyspelými ekonomikami na európskych, ale aj na svetových trhoch.

Transformujúce sa ekonomiky riešia v súčasnosti problémy, ku ktorým patrí napr. ich vysoká surovinová a energetická náročnosť, ale i ďalšie, ktoré riešili vyspelé krajiny sveta už v 70. rokoch minulého storočia a reagovali na ne štrukturálnymi zmenami svojich ekonomík. Išlo najmä o rast významu vedy a výskumu a rozvoj nových technológií. Štrukturálne zmeny, ktoré prebiehajú dodnes, sa

vyznačujú najmä rastom terciárneho sektora na úkor primárneho a sekundárneho sektora, teda rastom podielu služieb na úkor tradičných odvetví. Významné zmeny nastali aj v rámci služieb, pričom sa postupne zvyšoval význam kvartárneho sektora, teda služieb súvisiacich s rozvojom vedy, výskumu, vývoja a vzdelávania.

Ako sú teda krajiny V4 pripravené na konkurenciu v rámci Európskej únie a aká je štruktúra ich ekonomík v porovnaní s pôvodnými členskými krajinami? Odvetvová štruktúra krajín V4, sledovaná prostredníctvom odvetvovej štruktúry HDP je približne rovnaká a v rokoch 1995 až 2004 sa v týchto krajinách uskutočnili aj pozitívne zmeny (tab. 6). V krajinách V4 za sledované obdobie najvýraznejšie klesol podiel poľnohospodárstva, menej podiel priemyslu a stavebníctva, a súčasne sa zvýšil podiel služieb. Podiel služieb na tvorbe HDP výraznejšie stúpol iba v Poľsku (z 54,14 % v roku 1995 na 64,8 % v roku 2004) a v Českej republike (z 53,40 % na 59,1%), menej v Slovenskej republike (zo 60,16 % na 64 %), a Maďarsku (zo 62,35 % na 66,1 %).

Z porovnania odvetvovej štruktúry krajín V4 s odvetvovou štruktúrou krajín EÚ-15 za rok 2004 vyplýva, že krajiny V4 sa štruktúrou svojich ekonomík len veľmi pomaly približujú európskej úrovni. Ak si v tab. 6 bližšie všimneme sektor služieb, vidíme, že tento sektor sa v roku 2004 podieľal na tvorbe HDP EÚ 71 %, kým v krajinách V4 bol jeho podiel výrazne nižší. Najvyšší podiel na tvorbe HDP dosahoval sektor služieb v Maďarsku (66,1 %), nasleduje Poľsko (64,8 %), Slovensko (64 %) a Česká republika (59,1 %).

Problémom krajín V4 v približovaní sa ekonomickej úrovni Európskej únie však nie je len nižší podiel sektora

služieb, ale aj jeho nevyhovujúca vnútorná štruktúra. V porovnaní s vyspelými ekonomikami je v sektore služieb krajín V4 nižší podiel činností využívajúcich progresívne poznatky a technológie, ktoré sú nevyhnutné pre ďalší dynamický rozvoj moderných ekonomík.

Áké by teda malo byť zameranie krajín V4 v ich ďalšom rozvoji, aby sa ešte viac priblížili k úrovni Európskej únie, ktorej členmi sa stali? Tieto krajiny by sa mali zamerať na výraznejšiu podporu výskumu a vývoja, bez ktorých sa nezaobíde rozvoj nových odvetví. Nové odvetvia vyžadujú aj inú kvalifikačnú štruktúru pracovných síl. Tomu by mali transformujúce sa krajiny prispôbiť aj svoje vzdelávacie systémy, ktoré by sa mali orientovať na výchovu odborníkov pre perspektívne odvetvia. Na potreby novej ekonomiky treba myslieť aj pri rozhodovaní o investíciách. Tie by mali smerovať najmä do rozvoja nových, progresívnych odvetví. Okrem priamych zahraničných investícií by mali krajiny V4 pri modernizácii svojich ekonomík a zvyšovaní ich konkurencieschopnosti využiť aj zdroje zo štruktúrnych fondov EÚ, ako aj Fondu kohézie, určeného na podporu krajín zostávajúcich v úrovni HDP na obyvateľa za priemerom EÚ.

Literatúra

1. Brucháčová, A., Hajnovič, F., Komínková, Z., Nemec, M.: Ekonomické predpoklady integrácie Slovenska do EMÚ. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 51, 2003, č. 4, s. 371 – 389.
2. ECB Monthly Bulletin. April 2005. <http://www.ecb.org>
3. Economic Survey of Europe, 2005 No 1. <http://www.unece.org>
4. „eEurope 2002“. Akčný plán. Brusel 14. 6. 2000. <http://www.vlada.gov.sk>
5. „eEurope+“. Varšava 20. 5. 2000. <http://www.vlada.gov.sk>
6. Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ – prínosy a riziká. ÚSSE SAV, Bratislava, 2002.
7. „eSlovakia“. Bratislava 30. 4. 2002. <http://www.vlada.gov.sk>
8. Chovancová, B., Fabová, L., Kořený, K.: Vývojové trendy vo svetovej ekonomike a na kapitálových trhoch. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 51, 2003, č. 4, s. 390 – 408.
9. Lalinský, T.: Hodnotenie reálnej konvergenie ekonomiky SR k ekonomike EÚ. Biatic, 11, 2003, č. 10, s. 5 – 8.
10. National Accounts of OECD Countries. Volume 2, OECD, 2004.
11. OECD Economic Outlook No. 76. December 2004. <http://www.oecd.org>
12. OECD Factbook 2005. <http://www.oecd.org>
13. OECD Produktivity Database. February 14, 2005. <http://www.oecd.org>
14. Slovensko predbehlo okolie. Pravda, 11. 3. 2005, s. 13.
15. Správa o stave zapojenia SR do Lisabonskej stratégie. <http://www.vlada.gov.sk>
16. Všeobecná definícia cieľov Lisabonskej stratégie. <http://www.vlada.gov.sk>

Tab. 6 Odvetvová štruktúra EÚ a krajín V4

Krajina/odvetvie		Podiel na HDP v %						
		1	2	3	4	5	6	7
EÚ-15	1996	2,77	23,34	5,85	20,59	25,67	21,77	68,03
	2000	2,57	23,42	5,39	21,45	26,64	20,52	68,61
	2004	2,00	21,30	5,70	21,60	27,60	21,80	71,00
ČR	1995	4,69	33,26	8,65	23,17	16,33	13,90	53,40
	2000	5,30	34,48	4,40	25,60	18,34	11,88	55,82
	2004	2,70	32,00	6,20	24,40	18,30	16,40	59,10
Maďarsko	1995	6,75	26,28	4,62	22,27	19,57	20,51	62,35
	2000	5,22	31,30	4,46	21,61	18,72	18,69	59,02
	2004	3,30	25,40	5,20	21,00	21,00	24,10	66,10
Poľsko	1995	6,92	31,67	7,27	27,42	9,17	17,55	54,14
	2000	5,63	33,99	7,54	29,39	8,31	15,14	52,84
	2004	2,90	26,60	5,60	28,30	16,40	20,10	64,80
SR	1995	5,71	31,56	7,57	28,86	17,32	13,98	60,16
	2000	5,42	31,13	3,46	27,66	15,41	16,92	59,99
	2004	3,90	26,50	5,60	25,80	21,30	16,90	64,00

Prameň: OECD [10], ECB [2] a vlastné výpočty.

- 1 Poľnohospodárstvo, poľovníctvo, rybolov, chov rýb
- 2 Priemysel vrátane energetiky
- 3 Stavebníctvo

- 4 Obchod, opravy, hotely, reštaurácie, doprava
- 5 Finančné služby, nehnuteľnosti, prenájom a obchodné služby
- 6 Ostatné služby
- 7 Služby spolu (4+5+6)

MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND

CHRONOLÓGIA KĽÚČOVÝCH AKTIVÍT MMF

prof. Ing. Vladimír Mokrá, CSc.

Veľká depresia svetovej ekonomiky v rokoch 1929 – 1933¹ a druhá svetová vojna boli bezprostrednými príčinami, ktoré viedli k založeniu Medzinárodného menového fondu (MMF), ktorého hlavnou úlohou bolo povýšiť a skvalitniť monetárnu (peňažnú) spoluprácu, finančnú stabilitu a ekonomický rast pre všetky krajiny. Chronologickým spôsobom chceme poukázať a pripomenúť kľúčové aktivity MMF počas jeho pôsobenia od roku 1944 až do roku 2004, teda pri príležitosti 60. výročia vzniku tejto inštitúcie.

1944 – Vznikajú Štatúty Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, ktoré boli formulované na Medzinárodnej menovej a finančnej konferencii v Bretton Woods, New Hampshire, USA v dňoch 1. – 22. júla 1944. Na konferencii sa zúčastnilo 44 krajín. Predchádzalo jej zhromaždenie v Atlantic City, na ktorom predstavitelia 16-tich krajín skúmali predbežný projekt vzniku MMF a SB (15. jún 1944). Hlavnými architektmi dohôd z Bretton Woods sú John Maynard Keynes a Harry Dexter White.

1945 – Koniec 2. svetovej vojny. Koncom roku, 27. decembra, sú Štatúty MMF a Svetovej banky ratifikované väčšinou členov.

1946 – Zasadnutie Rady guvernérov v Savannah v štáte Georgia, USA. Eugene Meyer je vymenovaný za prvého prezidenta Svetovej banky, ktorej začiatkový kapitál sa pohybuje na úrovni 12 mld. USD. Camille Gutt je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie máj 1946 – 1951. Začiatková suma príspevku MMF je 7,4 mld. USD.

1947 – MMF začína svoju činnosť, Francúzsko je prvým štátom a členom MMF, ktorý dostáva pôžičku 25 mil. USD. Súčasne vzniká organizácia GATT, čo je anglická skratka Všeobecnej dohody o clách a obchode.

1951 – Ivar Rooth je ako druhý v poradí vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie 1951 – august 1956. MMF koncipuje monetárny model potrebný na usmerňovanie menovej politiky jednotlivých členských krajín so špeciálnym zreteľom na deficit štátnych rozpočtov a nerovnováhy v ich platobných bilanciách. Ako architekt tohto modelu sa uvádza Holanďan Jacques J. Polak, ktorý v rokoch 1958 až 1979 zastával funkciu riaditeľa študijného a výskumného odboru MMF. Model obsahuje v podstate štyri makroekonomické rovnice,

ktoré predstavujú základ logického programovania MMF, a je známy pod názvom finančné programovanie MMF. Model je dynamický a popisuje nielen stav, ale aj vývoj makroekonomických veličín v závislosti od ďalších ekonomických faktorov (determinatnov).

1952 – MMF schvaľuje návrhy vzťahujúce sa na zmluvy, ktoré potvrdzujú pomoc jednotlivým krajinám riešiť problémy ich platobných bilancií z krátkodobého aspektu.

1956 – Per Jacobson je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie máj 1956 – 1962.

1957 – Uskutočňujú sa prvé predaje zlata (v USA) s cieľom obnoviť a rekonštruovať zdroje MMF (január 1957).

1961 – 21 členských štátov MMF, medzi nimi hlavné európske krajiny, akceptujú povinnosti spojené s konvertibilitou ich mien a prechádzajú z režimu podľa článku XIV Štatútu na režim podľa článku VIII Štatútu. Správna rada MMF prijala rozhodnutie, ktoré dovoľuje použiť zdroje MMF na kapitálové transfery.

1962 – Zavedenie všeobecných dohôd o pôžičkách.

1963 – MMF zavádza a schvaľuje kompenzačný finančný mechanizmus ako pomocný prostriedok pre krajiny, ktoré sú postihnuté silnou fluktuáciou svetových cien základných produktov. Pierre-Paul Schwieterz je vyme-

¹ Zámerne hovoríme o období 1929 – 1933 ako o veľkej depresii svetovej ekonomiky. Ak sa niekedy toto obdobie označuje ako hospodárska kríza, pokladáme to za nesprávne, pretože je v zásadnom rozpore s teóriou konjunktúrnych cyklov. V tejto súvislosti upozorňujeme na odbornú ekonomickú literatúru anglickej, francúzskej a nemeckej proveniencie, kde sa spomínané obdobie označuje ako veľká depresia svetovej ekonomiky a označovanie tohto obdobia za hospodársku krízu sa považuje za hrubý omyl a nepochopenie teórie a praxe konjunktúrnych cyklov a konjunktúrneho vlnenia.

novaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie september 1963 – august 1968.

1966 – Dokončenie štvrtej revízie podielov MMF na financovanie členských krajín; správna rada schvaľuje ich zvýšenie (všeobecné a špeciálne), ktoré v súhrne predstavuje 21,2 mld. USD. Pri predchádzajúcich troch revíziách sa zvyšovanie podielov neuskutočnilo.

1967 – MMF schvaľuje plán SDR (special drawig rights), v preklade špeciálne práva vzťahujúce sa na vydávanie zmien a ďalších cenných papierov a na čerpanie prostriedkov (zdrojov) MMF na podporu režimu fixných výmenných relácií. Plán vstupuje do platnosti v roku 1969 – ide o prvé doplnenie Štatútov MMF a Svetovej banky.

1968 – Pierre-Paul Schweitzer je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF v druhom mandátnom období na roky 1968 – 1973. Uskutočňuje sa revízia podmienok a predpokladov na využívanie zdrojov MMF.

1969 – Prvé doplnenie Štatútov MMF a Svetovej banky vstupuje do platnosti (júl).

1970 – Dokončenie piatej revízie podielov MMF. Správna rada schvaľuje ďalšie zvýšenie, ktoré v súhrne predstavuje 28,9 mld. USD.

1971 – USA oznamujú, že nebudú kupovať ani predávať zlato na vyrovnanie medzinárodných transakcií. Fixné parity a konvertibilita dolára – dva kľúčové elementy Bretton-Woodského systému – sú zrušené. Peňažné systémy priemyselne vyspelých štátov sa prisposobili tejto zmene a ceny zlata evidentne vzrástli.

1972 – SDR nahradzuje dolár ako účtovnú jednotku MMF. Vzniká výbor, do kompetencií ktorého patrí reforma medzinárodného menového systému a otázky, ktoré s ním súvisia. Ide o Výbor 20-tich; V-20, resp. C-20.

1973 – Všeobecné kolísanie hlavných mien vstupuje do platnosti. Vzniká prvá Svetová ropná kríza. Johannes Witterween je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie september 1973 – jún 1978.

1974 – V-20 prijíma program zameraný na podporu vývoja menového systému. Sú tiež prijaté smery a opatrenia na riadenie pohyblivých výmenných relácií. Vytvára sa rozšírený úverový mechanizmus podľa návrhu V-20, ktorý povoľuje MMF podporovať osobitné programy krátkodobého charakteru. Konečná správa a plán reformy medzinárodného menového systému vypracované V-20 sú postúpené Rade guvernérov na jej ročné zhromaždenie v septembri.

1976 – 1978 – MMF potvrdzuje dohody so Spojeným kráľovstvom, Talianskom a Španielskom, ďalšie dohody s priemyselne vyspelými krajinami neexistujú. Končí šiesta revízia podielov MMF, ktorú správna rada schvaľuje, celková suma podielov predstavuje 39 mld. USD v ocenení SDR. Vytvára sa mechanizmus dodatočného (náhradného) financovania.

1978 – Francúz Jacques de Larosiére je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie 1978 – 1982. Platnosť nadobúda druhý dodatok Štatútov MMF a Svetovej banky. Podľa tohto dodatku si jednotlivé členské krajiny môžu osvojiť výmenné systémy podľa svojho vlastného výberu. MMF je povinný vykonávať stály dozor nad národohospodárskou politikou jednotlivých členských krajín. Končí siedma revízia podielov schválená správnu radou, celková suma predstavuje 58,6 mld. USD v ocenení SDR.

1979 – Správna rada reviduje použitie zdrojov MMF na jednotlivé účely a ciele. Vzniká druhá ropná kríza.

1982 – Problémy Mexika vyvolané jeho značným zahraničným zadlžením vo finálnom vyústení uviedli do pohybu krízu zo zadlženia.

1983 – Končí ôsma revízia podielov MMF, schválená správnu radou, ktorá vo finančnom vyjadrení predstavuje 90 mld. USD v ocenení SDR. Jacques de Larosiére je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie 1983 – 1987 v druhom funkčnom období.

1985 – MMF a Svetová banka podporujú iniciatívu vyzývajúcu dlžníkov na úpravu dlhov a pripisujú jej značný význam. Banky orientované na rozvoj ekonomiky poskytli významné a efektívne pôžičky a komerčné banky tiež podstatne zvýšili pôžičky.

1986 – MMF poskytuje úľavy pri realizácii štruktúrnych zmien v ekonomike, chudobným krajinám poskytuje pomoc pri riešení problémov platobnej bilancie, pokračuje v preorientovaní pôžičiek v prospech rozvojových krajín. So zreteľom na zmluvy uzatvorené v roku 1985 členskými krajinami združenými v G-7, MMF vyzýva k čo najužšej koordinácii národohospodárskej politiky členských krajín pri zdokonaľovaní systému fungovania plávajúcich výmenných relácií.

1987 – MMF poskytuje úľavy na zintenzívnenie realizácie štruktúrnych zmien, ide o program FASR (facilité d'ajustement structurel renforcés).

1988 – Michel Camdessus je vymenovaný do funkcie generálneho riaditeľa MMF na obdobie 1988 – 1992; 11. júla 1990 v rámci pôsobenia svojho mandátu vystupuje s prednáškou pred Hospodárskou a sociálnou radou

OSN v Ženeve. V prednáške definuje pojem ekonomický rast vysokej kvality a obsah tejto kategórie. Podľa neho ekonomický rast vysokej kvality je typický nasledujúcimi charakteristikami: ide o trvalý ekonomický rast, ktorý je odolný voči externým ekonomickým šokom, zabezpečuje finančnú rovnováhu a stabilitu z externého aj interného hľadiska, vytvára priaznivé podmienky pre ekonomický rast pro futuro zvyšovaním investícií, konkrétne investícií do ľudského kapitálu. Je to ekonomický rast, ktorý sa stará o chudobných a zraniteľných ľudí, ochraňuje atmosféru, rieky, lesy, moria, teda to, čo predstavuje spoločné vlastníctvo ľudstva. Inými slovami, je to taký ekonomický rast, ktorý rešpektuje ekonomické, sociálne a ekologické ciele súčasne.

1989 – Pád berlínskeho múru. MMF posilňuje a rozvíja svoju stratégiu na riešenie problémov zadlženosti v rozvojových krajinách s cieľom podstatne redukovať zadlženosť.

Deväťdesiate roky – Vstup do éry mondializácie (globalizácie), ktorá je typická intenzívnou integráciou ekonomík a spoločností v celom svete so špeciálnym zreteľom na obeh statkov (investičných a spotrebných), obeh kapitálu, osôb, technológií a služieb.

1991 – Rozpad Sovietskeho zväzu a Juhoslávie.

1992 – MMF schvaľuje žiadosť o prijatie do MMF, ktorú predložila skupina bývalých centrálne plánovaných ekonomík.

1993 – Michel Camdessus je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF v druhom funkčnom období do roku 1999.

1995 – Svetová organizácia pre obchod WTO nahradzuje bývalú organizáciu GATT. WTO usmerňuje uzatváranie medzinárodných obchodných dohôd, rieši spory medzi členskými krajinami a odstraňuje prekážky v medzinárodnom obchode.

1996 – MMF a Svetová banka prijímajú spoločnú iniciatívu v prospech chudobných a značne zadlžených krajín. Spoločná iniciatíva je známa vo svete pod skratkou PPTE (Pays pauvres très endettés), čo v preklade znamená krajiny chudobné a veľmi zadlžené.

1997 – Finančná kríza vypukla v Thajsku a postihla aj ostatné ázijské krajiny.

1998 – Rusko tiež zasiahla finančná kríza. Po vypršaní druhého mandátu Michela Camdessus vo funkcii generálneho riaditeľa MMF vystrieda v tejto funkcii Horst Köhler. Je vymenovaný za generálneho riaditeľa MMF na obdobie 2000 – 2004.

1999 – Brazília sa stáva obeťou pomerne hlbokej finančnej krízy. MMF a Svetová banka vypracovali a spoločne prijali nový spôsob, resp. prístup, ako účinne pomôcť krajinám so slabým hrubým domácim produktom v prepočte na 1 obyvateľa. Tento nový prístup kladie dôraz na redukciu chudoby. Projekt FASR je nahradený priamymi úľavami pri riešení problémov chudoby a pri zabezpečovaní stáleho a primeraného ekonomického rastu.

2000 – Argentína a Turecko prekonávajú finančnú krízu.

2001 – So zreteľom na teroristické útoky z 11. septembra MMF rozširuje a posilňuje svoje úsilie účinne bojovať proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu vôbec.

2003 – MMF a Svetová banka prijímajú spoločný projekt, ktorý zahŕňa opatrenia a zámery dosiahnuť ciele rozvoja pre nasledujúce milénium od roku 2000 až do roku 2015. Ide o nasledujúce konkrétne ciele:

- redukovať podstatne extrémnu chudobu a hlad vo svete,
- zabezpečiť základné školské vzdelanie pre všetkých,
- rešpektovať rovnosť pohlavia a eliminovať nerovnosti medzi pohlavím na všetkých úrovniach vzdelávania,
- podstatne redukovať detskú úmrtnosť, redukovať dve tretiny miery detskej úmrtnosti detí pod 5 rokov,
- zlepšovať zdravotný stav matiek, redukovať tri štvrtiny miery materskej úmrtnosti,
- bojovať proti chorobám HIV/AIDS a ostatným druhom chorôb,
- zabezpečiť taký ekonomický rozvoj a rast, ktorý bude nielen z ekonomického, ale aj z ekologického a sociálneho aspektu životaschopný a prijateľný,
- vytvoriť a uviesť do praxe svetový patronát nad ekonomickým rozvojom a rastom, rozšíriť prístupy jednotlivých krajín ku svetovým trhom.

Svetová chudoba má mnohoraké dimenzie. Multidimenzionálny charakter chudoby sa odráža aj v dlhodobej stratégii Svetovej banky, ktorá sa sústreďuje na dva veľké ciele – investovať do ľudských zdrojov a zlepšovať klímu pre investičné procesy a akcie.

Použitá literatúra:

1. Finances et Développement, publication trimestrielle du Fonds monétaire international – édition française, numéro 3, septembre 2004, Washington. (Pri príležitosti 60 rokov existencie MMF.)
2. Rapport sur le développement dans le monde, (abrégé); Banque mondiale 2003, Washington.
3. Finances et Développement, publication trimestrielle du Fonds monétaire international et de la Banque mondiale, numéro 1, 1984, Washington. (Pri príležitosti 40 rokov existencie MMF.)
4. Mansfield Edwin: Economics (Principles, Problems, Decision). W. W. NORTON company, New York 1990.

VÝVOJ ROZHODUJÚCICH MAKROEKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV A KOMERČNÉHO POISŤOVNÍCTVA V KRAJINÁCH V4 V ROKOCH 1995 – 2004

1. časť SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Ing. Eva Kafková, PhD. – Ing. Darina Vološinová – Ing. Zuzana Bosáková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave, PHF so sídlom v Košiciach

Každá ekonomika sa rozvíja pod vplyvom makroekonomického prostredia, ktorého ukazovatele sú súčasne determinujúcimi faktormi jej štrukturálneho rozvoja. Významnú pozíciu v sektore finančných podnikov (korporácií) zaujímajú poisťovacie spoločnosti. Pôsobia v oblasti poskytovania finančných služieb, plnia akumuláciu a alokačnú funkciu v ekonomike, sú súčasťou úverovej sústavy. Akumulujú voľné peňažné zdroje najmä stredno a dlhodobého charakteru ponukou poisťných produktov, ktoré následne môžu v zákonnom rámci svojou investičnou aktivitou na finančných trhoch poskytnúť ako úver deficitným subjektom v ekonomike.

Z hľadiska Národných účtov je významným ukazovateľom postavenia tohto sektora ukazovateľ produkcie. Produkcia poisťovacích spoločností zahrnuje¹ celkové predpísané poisťné a celkové dodatkové poisťné (ktoré tvoria dôchodky z investovania technických rezerv). Táto čiastka sa znižuje o celkové poisťné nároky z poisťných udalostí a o zmeny technických rezerv a rezerv z poistenia s účasťou na zisku.

V prvej časti príspevku uvedieme vybrané makroekonomické agregáty, ktoré majú rozhodujúci vplyv na rozvoj poisťovníctva. V druhej časti uvedieme vývoj základných ukazovateľov poisťovníctva, korelácie medzi jednotlivými ukazovateľmi a naznačíme budúci trend odvetvia v oblasti predpísaného poisťného a poistenosti.

1. Makroekonomické prostredie

Po transformačnom poklese na začiatku deväťdesiatych rokov sa HDP slovenskej ekonomiky priblížil úrovni výstupu z roku 1990 (na 96,2 %) v roku 1995. Rastúca tendencia z roku 1995 (6,7 %) pokračovala aj v roku 1996 (6,1 % rast). Toto obdobie možno z pohľadu dosiahnutých makroekonomických výsledkov hodnotiť ako úspešné.² Bol zaznamenaný výrazný rast HDP, ústup inflácie, kladná hodnota čistého exportu a vzhľadom na vývoj v neskoršom období relatívne nízka miera nezamestnanosti. Slovensko ale nevyužilo obdobie oživenia na realizáciu potrebných štrukturálnych a inštitucionálnych zmien. Vzrast výkonnosti prebiehal bez narušenia stability hospodárstva dovtedy, kým sa do produkcie mohli zapájať kapacity uvoľňované počas transformačnej depresie (r.1991 – 1993). Vývoj HDP v stálych cenách je uvedený v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Vývoj hrubého domáceho produktu

Ukazovateľ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HDP v mld. Sk	576,5	611,9	640,1	667,9	676,9	690,6	716,8	749,9	783,4	826,4
Rast v (%)	6,7	6,1	4,6	4,2	1,4	2,0	3,7	4,6	4,5	5,5

Prameň: ŠÚ SR z Národných účtov, pozn.: HDP v s. c. 95

Vysoké, viac ako 6-percentné tempá rastu ekonomiky boli spojené s prehlbovaním vnútornej a vonkajšej nerovnováhy a ukázali sa v ďalšom období ako neudržateľné. Táto etapa vývoja bola označená ako prehriatie ekonomiky. „Expanzívna fiškálna politika a v rokoch 1995 a 1996 súčasne pôsobiaca aj

¹ podľa Národných účtov ŠÚ SR

² podľa napr. Marcinčin, A. – Morvay, K.: Makroekonomická ilúzia a mikroekonomická realita – príklad Slovenska. In: Finance a úvér 2001, č. 3. ISSN 0015-1920, s.130 – 146.

³ Dokument MF SR – časť: Problémové oblasti ekonomiky SR v roku 1998 a v priebehu r. 1999. In: „Konkretizácia zámerov a opatrení vlády vo finančnej politike“, Bratislava 1999.

expanzívna monetárna politika, vyvolala neprimerane vysoký rast ekonomiky, ktorý bolo možné zabezpečiť, pri nedostatku vlastných zdrojov, len za podpory zahraničných úverov.⁴ Prízvukovali sa sociálne motívy a úloha štátu, preferoval sa silný ekonomický rast podporovaný nástrojmi blízky mi skôr dopytovo orientovanej hospodárskej politiky (stimulovanie dopytu expanziou verejných výdavkov, investíciami na budovanie infraštruktúr, deficitným hospodárením v záujme podpory tzv. rozvojových impulzov a pod.). Zároveň však neboli primerane skordinované najdôležitejšie segmenty hospodárskej politiky.

Problémy predchádzajúceho obdobia vyvrcholili v poslednom štvrťroku 1998, kedy dosiahol rast HDP už len 0,1 % a celkové ročné tempo rastu 4,2 %.

Na konci roku 1998 došlo k zmene koncepcie ďalšej transformácie. Odbúranie nerovnováhy pritom predpokladalo dočasné oslabenie hospodárskeho rastu. Piliermi nasledujúceho obdobia obnovenia rastu mali byť dobudovanie inštitucionálneho rámca, reštrukturalizácia a zvýšenie konkurenčnej schopnosti podnikov. Pre nasledujúce obdobia 1999 – 2000 vláda deklarovala uplatnenie stabilizačnej politiky, zameranej na zníženie deficitu verejných financií na úroveň 2 % HDP a zníženie deficitu bežného účtu platobnej bilancie na úroveň v intervale 5 – 6 % HDP⁴, aj za cenu poklesu tempa rastu ekonomiky. Výsledkom uplatnenia reštriktívnej fiškálnej politiky vlády v rokoch 1999 a 2000 bol rast HDP na úrovni 1,4 %, resp. 2,0 %.

Kritika stabilizačnej hospodárskej politiky spočívala v rozdielnom posudzovaní potrebnosti a prípustnosti hĺbky reštriktívnych opatrení, ktoré sú potrebné na spomalenie rastu domáceho dopytu. Prvé skúsenosti z priebehu stabilizačnej operácie naznačovali, že jeden zo zámerov vlády – zmiernenie vonkajšej nerovnováhy – sa podaril. Obnovovanie nerovnováhy však sprevádzala mimoriadne vysoká miera nezamestnanosti a pokles životnej úrovne, vyjadrený poklesom reálnej mzdy a poklesom konečnej spotreby domácností.

Dynamika rastu HDP sa začala postupne zrýchľovať v priebehu roku 2000 a tento trend pokračoval aj v priebehu roku 2001, keď bol zaznamenaný prie-

merný ročný rast 3,7 %. Ročné tempá rastu HDP v rokoch 2002 a 2003 sa pohybovali nad 4 %, v roku 2004 až 5,5 % čím sa slovenská ekonomika zaradila ku krajinám s najvýraznejším tempom rastu HDP v stredoeurópskom priestore. Možno konštatovať, že stabilizačná operácia nevedla k zápornému rastu HDP a umožnila naštartovanie a do súčasného obdobia pretrvávajúci konjunkturálny rast slovenskej ekonomiky.

Vývoj inflácie (počítaná z indexu spotrebiteľských cien z priemeru za obdobie, medziročná zmena v %) je naznačený v tabuľke 2.

V roku 1995 dosiahla inflácia meraná CPI indexom

Tabuľka 2 Vývoj inflácie v SR

Ukazovateľ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Inflácia	9,9	5,8	6,1	6,7	10,6	12,0	7,3	3,3	8,5	7,5
Jadrová inflácia	4,4	5,0	6,2	5,2	7,0	5,7	4,4	1,9	2,2	1,1

Prameň: Výročné správy NBS

9,9 % a po prvý krát od začiatku transformačného procesu zaznamenala jednocifernú hodnotu. Tento priaznivý trend sa udržal aj v nasledujúcom období 1996 – 1998, keď inflácia neprekročila 7 % hranicu a zmena kurzového režimu v októbri 1998 sa odzrkadlila na miere inflácie menej ako sa pôvodne očakávalo.

V ostatných sledovaných rokoch 2001 – 2004 bola inflácia jednociferná, pričom naďalej pretrvával vplyv rastu regulovaných cien, kolísanie cien potravín a trhovských služieb. Rast cien pohonných hmôt na svetových trhoch v roku 2004 sa vplyvom kurzového vývoja SKK v inflačnom vývoji výraznejšie nepremietol.

Tabuľka 3 Nezamestnanosť na Slovensku podľa Výberového zisťovania pracovných síl

Ukazovateľ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet nez. *	333	330	348	428	535	506	508	487	459	480
Miera nez. **	13,1	12,8	12,5	14,6	18,2	19,2	19,2	18,5	17,4	18,1

Prameň: ŠÚ SR, pozn.: * počet nezamestnaných v tis., ** evidovaná v %

Problém nezamestnanosti na Slovensku možno stručne zhrnúť do nasledujúcich záverov.

Nezamestnanosť má výrazne štrukturálny charakter so sezónnymi vplyvmi, naďalej pretrvávajú nízka ponuka pracovných miest, vysoké percento nezamestnaných je s nízkou kvalifikáciou, výrazný objem pracovnej sily je dlhodobo nezamestnaných, významný je podiel mladých ľudí a absolventov škôl z celkového počtu nezamestnaných a pretrvávajú výrazné disproporcie v regionálnej štruktúre ponuky pracovných príležitostí.

Súčasne možno konštatovať, že pokles zamestna-

⁴ tamtiež

nosti vo väčšine odvetví pri raste HDP signalizuje pokračujúcu reštrukturalizáciu so zvyšovaním tlaku na rast produktivity práce. Celkovo tento ukazovateľ je v SR hodnotený ako problémový a vykazuje, spolu s Poľskom, najvyššie hodnoty zo všetkých krajín Európskej únie.

Mzdová regulácia bola v SR uplatňovaná iba nepravidelne a počas obmedzených časových období, napriek tomu rástli nominálne mzdy len mierne. Rast reálnych miezd počas prechodového obdobia bol pomerne nízky, takže reálne mzdy stále nedosahujú úroveň roku 1989.

Tabuľka 4 Vývoj nominálnych miezd na Slovensku

Ukazovateľ	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Index 04/95
Nominálna mzda v Sk	7195	8154	9226	10003	10728	11430	12365	13511	14365	15825	219,94

Tabuľka 5 Vývoj úrokových mier

Ukazovateľ	Merná jednotka	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Priemerné úrokové miery										
– z úverov	%	13,34	11,89	12,53	13,48	11,07	9,79	8,36	9,93	7,75
– z vkladov	%	8,29	6,70	8,00	10,16	10,45	7,23	5,15	5,70	3,76
marža	%	5,05	5,19	4,53	3,32	0,62	2,56	3,21	4,23	3,99

Prameň: Výročné správy NBS

Vývoj nominálnej a reálnej mzdy sa odvíjal od vývoja životných nákladov a rozvíjajúceho sa trhu práce. K zásadnému poklesu reálnej mzdy došlo už v rokoch 1990 – 91, kedy v dôsledku prudkého rastu životných nákladov klesli reálne mzdy až na úroveň 67,3 % v porovnaní s rokom 1989. V ďalšom období životné náklady aj nominálne mzdy rástli relatívne vysokým tempom. Priemerné tempo rastu životných nákladov v období rokov 1989 – 2000 bolo 27,1 % a priemerné tempo rastu nominálnych miezd v tom istom období dosiahlo 22 %.

V priebehu rokov 1992 – 2002 bol vývoj týchto dvoch základných ukazovateľov pomerne rovnomerný a väčšie turbulencie sa prejavili najmä vo vývoji životných nákladov. Prejavil sa najmä vplyv opakovanej cenovej deregulácie, ktorá narúšala prirodzenú tendenciu ekonomiky k stabilizácii. V dôsledku toho bol vývoj reálnych miezd v rokoch 1999 – 2000 značne spomalený resp. reálne mzdy klesli. Ďalšou tendenciou je celkové zníženie tempa rastu nominálnych miezd od roku 1998 ako dôsledok reštriktívnych stabilizačných opatrení vlády. Na vývoj miezd vplývajú aj pretrvávajúce problémy v spojitosti s (ne)funkčnosťou tripartity.

Celkovo možno konštatovať, že vývoj miezd v slo-

venskej ekonomike nepôsobí proinflačne, mzdy sa dlhodobo pohybujú pod úrovňou vývoja produktivity práce.

Ekonomiku poistenia ovplyvňuje aj úroková miera, ktorej vývoj je uvedený v tabuľke 5.

Z pohľadu vývoja úrokových mier možno konštatovať, že priemerné úrokové miery z poskytnutých úverov a z vkladov, ako aj vývoj marže obchodných bánk v celom sledovanom období sa správali citlivo vo vzťahu k makroekonomickým nerovnováham.

Počiatočné negatívne transformácie (roky 1993, 1994), spojené s nízkou dostupnosťou voľných finančných zdrojov a tým aj vysokými úrokovými mierami sa v ďalších rokoch stlmili najmä pozitívnym inflačným vývojom a znížením diskont-

nej sadzby, čo vyvolalo následne pokles úrokových mier v rokoch 1995 a 1996.

Rok 1997 predznamenal obrat trendu poklesu na rastúci z dôvodu prehľbujúcej sa makroekonomickej nerovnováhy.

Uplatnenie stabilizačných opatrení postupne od roku 1999 naštartovali trvalejší klesajúci trend vývoja úrokových mier v slovenskej ekonomike, čo spolu s konsolidáciou bankového sektora znamená lepšiu dostupnosť voľných zdrojov pre deficitné subjekty.

Z hľadiska funkčnosti celého finančného sektora je možné konštatovať v roku 2004 upevnenie a zvýšenie jeho stability. Prispel k tomu priaznivý vývoj ekonomického prostredia a zdokonaľovanie vnútorných riadiacich mechanizmov, zvýšila sa aj odolnosť sektora voči vonkajším šokom. Aj napriek niektorým zmieneným problémom ekonomického vývoja by ekonomická konjunktúra v roku 2005 mala pokračovať a pozitívne ovplyvňovať sektor, ako aj jeho úverovú expozíciu. Súčasné obdobie konjunktúry by malo zároveň vytvoriť zdroje pre krytie budúcich rizík, ktoré by sa mohli prejavovať v okamihu ekonomickej recesie. Tieto závery v plnej miere platia aj pre odvetvie poisťovníctva.

Pokračovanie v čísle 9/2005.

ZDROJE ÚDAJOV O ODVETVIACH A ODVETVOVÉ ANALÝZY

Ing. Katarína Šebejová

Za odvetvia možno získať základné údaje, agregované firemné dáta a z nich vypočítané ukazovatele alebo rozsiahlejšie odvetvové a sektorové analýzy s pozíciou firiem a s komentárom vývoja.

Agregácia – základ odvetvovej analýzy

Pod agregáciou rozumieme množinu subjektov vybraných podľa vopred stanovených kritérií. Agregácia prispieva k tomu, aby sme získali komplexný pohľad na analyzovanú skupinu. Jej hlavné prínosy sú v tom, že:

- poskytuje dodatočné informácie o charaktere skupiny, ktorá vznikla agregáciou, a o zákonitostiach jej vývoja; z týchto informácií môžeme vyvodiť potenciálne dlhodobé príležitosti z hľadiska očakávaných ziskov alebo hroziace riziká v prípade angažovanosti v tejto skupine,

- umožňuje porovnávacie (komparatívne) analýzy, ktorých cieľom je zistiť odchýlky správania a výsledkov jednotlivých subjektov od správania a výsledkov agregácie a nájsť príčiny týchto odchýlok,

- umožňuje porovnávacie analýzy skupín, ktoré vznikli agregáciou; z týchto analýz možno vyvodiť typické znaky skupiny (majetkovú a kapitálovú štruktúru, priemerné kapitálové náklady, hospodársky cyklus) a prispôbiť sa im.

Medzi najvýznamnejšie typy agregácie patrí odvetvie. Používatelia, ktorí vyhľadávajú odvetvové analýzy vychádzajú z predpokladu, že správanie podnikov v rámci odvetvia je v určitej miere zhodné, resp. podobné.

Vyšším typom agregácie je sektor. Sektor predstavuje viac odvetví, ktoré fungujú na rovnakom princípe, v rovnakej sfére činnosti, ale majú svoje odvetvové špecifiká – produkujú rozličné výrobky a služby (napr. primárny, sekundárny, terciárny sektor, finančný sektor atď.).

Ďalším typom agregácie je segment. Na segmenty členíme potenciál zákazníkov preto, lebo očakávame, že segmenty sa podobne správajú, majú podobné potreby, platí pre ne rovnaká legislatíva a pod., preto pre ne môžeme uplatniť podobný typ obsluhy a ponúknuť im podobnú škálu produktov. Firemní klienti sa z tohto pohľadu najčastejšie segmentujú podľa tržieb, čo je však na druhej strane jeden z najťažšie dostupných údajov, ak v takto definovaných segmentoch hľadáme potenciál klientov. Segment je spravidla menej podrobná agregácia ako odvetvie alebo sektor, ale napr. sektor municipalít je aj samostatným segmentom a podrobnejšie agregácie sa vytvárajú podľa iných kritérií (počet obyvateľov, teritórium atď.).

V bankovej praxi sa stretávame s požiadavkami na rôzne typy analýz, ktoré vyžadujú definovať rôzne agregácie. Všetky typy agregácií a ich analýzy sú závislé od našich

možností získať aktuálne a dôveryhodné informácie. Sektorové analýzy finančného trhu sú zaujímavé z hľadiska činnosti samotnej banky a jej príslušnosti k finančnej skupine. Segmentové analýzy sú dôležité z hľadiska určenia podielu na trhu, ako aj pri identifikácii klientskeho potenciálu. Odvetvové a sektorové (produkčné sektory) analýzy smerujú k poznaniu a definovaniu štruktúry odvetvia, jeho prvkov, väzieb a charakteristiky jeho správania. Dôležitým výsledkom je predpoveď budúceho vývoja predovšetkým z hľadiska rastových tendencií a miery ziskovosti ako dôsledku konkurenčného boja. Prognóza budúceho vývoja je základom pre investičné odporúčania.

Definícia odvetvia

V praxi neexistujú čisté odvetvia, v ktorých by pôsobili úplne rovnaké firmy s úplne rovnakým správaním. Ako potom môžeme čo najlepšie vymedziť odvetvie z hľadiska podobnosti správania sa subjektov?

Určítym zjednodušujúcim kritériom je hlavná oblasť podnikania z hľadiska podielu príjmov (tržieb) na celkových príjmoch (tržbách), tzv. prevažujúca ekonomická činnosť. Odvetvie¹ je spravidla určené kódom na základe zvolenej klasifikácie – ISIC, NACE, SKP, v rámci SR a ČR je to OKEČ – Odvetvová klasifikácia ekonomických činností. Odvetvie sa delí na jednotlivé pododvetvia a odbory vždy na základe presnejšieho vymedzenia prevádzkovej činnosti, vyrábaných výrobkov alebo poskytovaných služieb. Kód OKEČ pre tzv. hlavnú činnosť je uvedený pre každý subjekt, ktorému bolo pridelené IČO v štatistickom Registri ekonomických subjektov (RES). Praktický problém s využitím kódu spočíva v tom, že firmy často nepôsobia iba v odvetví, v ktorom začali podnikáť, ale diverzifikujú svoju činnosť, čo už v RES nie je zachytené, lebo zmenu činnosti jednoducho príslušnému orgánu neoznámia. Ak abstrahujeme od tohto problému, vynorí sa ďalší. Analytici dokážu úplne (presne) vymedziť odvetvie z hľadiska subjektov, ktoré majú príslušný kód hlavnej činnosti, o zaradených subjektoch však nemusia byť k dispozícii ďalšie údaje (napr. finančné), potrebné na kvantifikáciu

¹ Odvetvie je súbor subjektov, ktoré sa vyznačujú tým, že sa zaoberajú rovnakou alebo podobnou ekonomickou činnosťou, vyrábajú rovnaké alebo podobné (zameniteľné) výrobky alebo poskytujú zodpovedajúce služby. Tieto subjekty majú obdobný okruh dodávateľov a odberateľov. Poradenské firmy môžu diferencovať odvetvia síce s využitím kódu OKEČ, ale do iných skupín (nie podľa kategórií OKEČ), v ktorých sa významnosť oddielov, prípadne pododdielov v rámci kategórií (odvetvia) zdôrazní alebo potlačí (napr. zaradenie oddielov pre klasifikáciu jednotlivých stavebných hmôt do odvetvia stavebníctva).

základných znakov agregácie. Tretím problémom je rôznorodá kvalita dát, dostupných za jednotlivé subjekty, aj keď už to nie sú dáta v takom rozsahu, ako keď analyzujeme podrobne jeden firemný subjekt. Úskalia odvetvových analýz sú faktom, ktorý však významnosť takejto analýzy nemôže spochybniť, pretože bez odvetvových analýz by sme neodhalili mantinely možného správania podnikateľských subjektov, ani možné riziká či príležitosti, ktoré sú spojené s podnikaním v danom odvetví.

Čo môže jednotlivé odvetvia diferencovať:

- sezónnosť,
- dĺžka a charakter výrobného cyklu,
- dostupnosť zdrojov, závislosť od dovozu surovín,
- cenová politika, životnosť produktu a jeho viazanosť,
- geografická štruktúra výrobkov, variabilita sortimentu,
- spôsob financovania a fakturácie,
- investičná a kapitálová náročnosť, majetková štruktúra, odpisová politika,
- citlivosť odvetvia na zmeny hospodárskeho cyklu,
- citlivosť odvetvia na zmeny úrokovej miery,
- národné tradície v rozvíjaní odvetvia atď.

V súvislosti so špecifikami odvetvia treba interpretovať najmä závery finančno-ekonomickej analýzy odvetvia, ako i vplyv štátu v odvetví. Bez ich dokonalého poznania nie je možné zostaviť prognózu vývoja odvetvia.

Štát môže vytvárať iba inštitucionálny rámec, ktorým zabezpečuje rovnaké právne predpoklady pre rozvoj jednotlivých odvetví a tým i firiem, ktoré v ich rámci vyrábajú výrobky alebo poskytujú služby. Štátny záujem sa však môže prejaviť aj preferovaním rozvoja určitého odvetvia, napr. poskytovaním štátnych záruk na úvery smerované do odvetvia alebo snahou o zachovanie minimálnej prosperity (alebo doslova prežitia) odvetvia regulovaním cien, zavedením alebo odpustením dovozneho prirážky a pod. Analytik nemôže odhadnúť, ako dlho bude štát odvetvie preferovať (chrániť), preto sa tento faktor môže zmeniť na vysoko rizikový, napríklad v závislosti od zmeny politických pomerov v krajine.

Analytika zaujíma fáza a dĺžka životného cyklu², v ktorej sa nachádza odvetvie, aby mohol posúdiť budúce perspektívy firmy, zmeny jej pozície na trhu a tým aj výnosov. Je potrebné rozlíšiť odvetvia, ktoré podľa fázy životného cyklu iba vznikajú a také, ktoré vykazujú vysoký rast alebo narážajú na určité nasýtenie trhu.

V súvislosti so životným cyklom treba analyzovať vzťah medzi tempom rastu HDP a tempom rastu tržieb, aby sme zistili jednu z najdôležitejších charakteristík odvetvia, reakciu na dynamiku rastu HDP, t. j. skutočnosť, či je odvetvie cyklické, anticyklické alebo neutrálne. Konkurencia ohrozuje existenčnú schopnosť podniku. Zdrojom konkurencie v odvetví je päť³ základných konkurenčných síl (podľa modelu M. Portera). Pôsobenie týchto síl určuje potenciál zisku v odvetví, resp. návratnosť investovaného kapitálu, ktorá má v jednotlivých odvetviach rôznu mieru. Sila konkurenčných tlakov v odvetví určuje hranicu prílevu kapitálu. Silná konkurencia tlačí dolu mieru výnosov z investova-

ného kapitálu na jej minimálnu úroveň. Vyššia výnosová miera stimuluje prílev kapitálu, dôsledkom je silnejšia konkurencia v odvetví a znižovanie miery výnosov.

Pre určenie ekonomického potenciálu odvetvia je potrebné agregovať individuálne výkazy za všetky podniky v odvetví. Z absolútnych hodnôt agregovaných výkazov sa zostaví ich normovaný tvar ako podiel jednotlivých zložiek majetku na celkovom majetku. Normovaný tvar je základom na vytvorenie mentálneho (teoretického) obrazu⁴, ktorý predstavuje typický (priemerný⁵) podnik v odvetví. Poskytuje viacero možností: porovnať jednotlivé spoločnosti v odvetví s „typickým“ zástupcom daného odvetvia, vzájomne porovnať majetkovú a kapitálovú štruktúru medzi odvetviami v rámci jednej krajiny, ale aj medzi krajinami navzájom a vypočítať pomerové finančné ukazovatele pre „typického“ zástupcu odvetvia.

Ako východisko pre analýzu finančnej situácie v odvetví môžu slúžiť pomerové ukazovatele vypočítané z agregovaných hodnôt, prípadne už z normovaného tvaru výkazov jednotlivých odvetví. Pomerové ukazovatele slúžia na posúdenie relatívnej výkonnosti odvetvia (finančná situácia ako rastový faktor), čo umožňuje analytikovi presnejšie odhadovať budúci vývoj.

Súčasťou analýzy výkonnosti odvetvia je analýza odvetvového úverového rizika. Prvoradou úlohou je posúdiť schopnosť odvetvia ako celku zhodnotiť cudzie zdroje a vytvoriť tak dostatočný finančný potenciál na ich splácanie. Odvetvové úverové riziko je úzko spojené so špecifikami typickej finančnej štruktúry odvetvia. V súvislosti s podielom majetkových a kapitálových súčastí je dôležité posúdiť, či rast návratných cudzích zdrojov nenahrádza vlastné zdroje, ktoré odvetvie nie je schopné vytvoriť najprirodzenejšou cestou – rastom tržieb. Zaujímavé je tiež zloženie odvetvových úverov – prevaha krátkodobých alebo dlhodobých zdrojov, a to v súvislosti s analýzou majetku (investičnej náročnosti odvetvia).

Posúdenie faktorov odvetvového úverového rizika úzko súvisí s úverovým rizikom firmy. Úverové zaťaženie firiem, ktoré sú zahrnuté v agregáte odvetvie a ich schopnosť zhodnotiť získané zdroje implikujú do určitej miery aj smerovanie úverov do konkrétnej firmy.

Pokračovanie v čísle 9/2005.

² Vznik, rast, dozrievanie, zrelosť, ústup

³ Možnosť vstupu nových firiem, ohrozenie substitučními výrobkami, vplyv dodávateľov, vplyv odberateľov, súperenie doterajších konkurentov.

⁴ Označenie „mentálny obraz“ používa John Barrickman, prezident americkej finančnej skupiny New Horizons a inštruktor Barents Group/KPMG a U. S. Agency Development pre štruktúru súvahy, výkazu ziskov a strát a vybrané ukazovatele za priemerný podnik v odvetví.

⁵ Pri charakteristike odvetvia sa používa priemer, ktorý ako jediný dokáže postihnúť informácie o všetkých podnikoch v odvetví, a to priemer v zmysle úrovne. Nejde o výpočet jednoduchého aritmetického priemeru jednotlivých ukazovateľov, ale váženého priemeru, pri výpočte ktorého sa vychádza z agregovaných súvah a výkazov ziskov a strát, čo umožňuje zohľadniť význam podniku v odvetví.

ÚVEROVÉ PODVODY V RETAILOVOM BANKOVNÍCTVE

Igor Šandrej

Úverový podvod možno definovať z trestného zákona 58/2000 Z. z. § 250a v znení neskorších predpisov. Trestný zákon hovorí v odseku (1) tohto paragrafu, že ten: „Kto vyláka od iného úver alebo záruku na úver tým, že ho uvedie do omylu v otázke splnenia podmienok na poskytnutie úveru alebo na splácanie úveru, a tak mu spôsobí škodu nie malú alebo získa pre seba prospech nie malý, potresce sa odňatím slobody až na tri roky alebo zákazom činnosti, alebo peňažným trestom.“ Ďalej sa v odseku (2) hovorí, že: „Rovnako ako v odseku 1 sa potresce, kto ako zamestnanec, člen, zástupca alebo iná osoba oprávnená konať za toho, kto úver poskytuje, umožní získať úver tomu, o kom vie, že neslúži podmienky určené na jeho poskytnutie. Definícia trestného zákona dobre pokrýva úverový podvod z hľadiska pôvodcu, t. j. zahŕňa v sebe tak externý (odsek 1), ako aj interný podvod (odsek 2). Prax však ukazuje, že táto definícia je nedostatočná a umožňuje dvojzmyselný výklad. Týka sa to prípadov, keď úver nebol poskytnutý z dôvodu, keď sa zistilo, že údaje na žiadosti alebo priložené dokumenty nie sú pravdivé. Ide teda o úverový podvod v štádiu pokusu. Zákon však spomína iba toho kto spôsobí škodu. Takáto nejednoznačnosť by mala byť odstránená a postup kompetentných orgánov by mal byť zjednotený.

Oveľa jednoduchšiu definíciu podvodu využívajú ekonómovia. Podvodom sa rozumie úmyselný akt za účelom získať finančný výnos alebo inú výhodu pomocou nepravdivých údajov. Takáto definícia svojim širokým záberom pokrýva aj definíciu úverového podvodu. Zahŕňa v sebe aj identifikáciu rozdielu medzi podvodom a nedbalosťou, omylom, chybou, či zlyhaním systémov. Podvodom sa rozumie len úmyselný akt osoby, ktorá vidí možnosť osobného zisku.

Identifikácia podvodu

Základom každého kvalitného Fraud risk managementu je aj Fraud MIS, teda manažérsky informačný systém, ktorý systémovo chráni úverové portfólio pred podvodmi a dokáže automaticky identifikovať znaky podvodu, ktoré sú zadané v databázach. Medzi základné identifikačné znaky podvodu, ktoré je potrebné si všímať, patria:

- negatívny záznam v histórii klienta,
- problémy pri vymáhaní dlhov klienta,
- záznam v registri trestov, resp. trestné oznámenia,
- časté alebo veľké zmeny v platbách, resp. storná týchto platieb,

- vysoké nárazové výdavky, tzv. žiť si nad svoje pomery,
- finančné problémy,
- časté zmeny v adrese, zamestnaní, telefónnych číslach,
- nesprávne účtovníctvo, zle vedené mzdy, napr. nečerpánie dovoleniek,
- nízky záujem o kontrolu svojich účtov, zamestnancov,
- časté zakladanie, resp. vedenie veľkého počtu malých firiem,
- vysoké a nezvyčajné koncoročné transakcie vedúce k ziskovosti firmy a iné.

Typy úverových podvodov

Základné rozdelenie úverových podvodov je podľa pôvodcu podvodu. Preto rozlišujeme medzi externým podvodom a interným podvodom. Pri externom podvode je pôvodca vždy mimo banky a žiaden zamestnanec mu pri tomto podvode nepomáhal. Akákoľvek pomoc od zamestnanca by klasifikovala podvod ako interný. V prípade, že ide o úmyselnú nedbalosť za účelom napomôcť externému podvodu, klasifikuje sa to takisto ako interný podvod.

Druhé rozdelenie súvisí s dopadom na banku, t. j. úverové podvody v štádiu pokusu a úverové podvody pri čerpaných úveroch. Cieľom banky by malo byť vychytať všetky podvody, kým sú ešte v štádiu pokusu, ako aj minimalizovať počet podvodov, pretože každý podvod prináša banke stratu. Úverové podvody aj v štádiu pokusu prinášajú mzdové náklady na pracovníkov identifikujúcich podvody, právnikov, na tvorbu MIS, atď. Pri čerpaných úveroch sa k týmto nákladom pripájajú náklady na vymáhanie, (pričom vymožitelnosť je v týchto prípadoch minimálna) ďalej istina, poplatky, úroky.

Tretím najčastejším rozdelením úverových podvodov je podľa úverového produktu, ktorý bol pri podvode použitý. Toto rozdelenie ma takisto význam, keďže pri rozdielnej rizikovitosti produktov je mu nevyhnutné venovať rozdielnú pozornosť. K najmenej rizikovým patria akékoľvek úvery zabezpečené finančným ručením. K málo rizikovým patria aj hypotekárne úvery najmä z dôvodu kvalitného zabezpečenia úveru. Banky tým, že v súčasnosti upúšťajú od notárskych zápisníc, blankozmenky, ručiteľa znižujú zabezpečenie a podstupujú väčšie riziko. K menej rizikovým patria aj spotrebné úvery zabezpečené hnutelnou, resp. nehnuteľnou vecou ale aj ručiteľom. Rizikovejšie sú už nezabezpečené spotrebné úvery, tzv. rýchle úvery, kreditné karty, kontokorenty, povolené debety.

Úverové podvody možno takisto rozdeliť podľa sfalšovaného dokumentu. Medzi najrizikovejšie patrí tzv. ID podvod, pri ktorom podvodník sfalšuje doklady totožnosti. Najčastejšie sa však falšuje doklad o zamestnaní, resp. výške príjmu, majetku, či iných aktív. Nemenej významnú skupinu tvoria doklady preukazujúce adresu, resp. iný kontakt na klienta, slúžiaci najmä pre účely vymáhania.

Účinné protiopatrenia

Najdôležitejším nástrojom je výmena informácií, informovanie sa o možných rizikách, skupinách. V týchto súvislostiach by bolo vhodná súčinnosť bánk a polície, ktorá by ich pravidelne informovala o možných hrozbách. V súčasnosti po zavedení úverového registra sa banky môžu účinnejšie chrániť proti osobám značiacim sa podviesť banku.

Účinným protiopatrením je aj vytváranie elektronických registrov, kde je možné okamžite si overiť, či je údaj vedený a pravdivý. V tomto smere je veľmi nápomocný register ministerstva vnútra ohľadom stratených dokladov, elektronický ORSR, ako aj ŽRSR, či stránka notárskej komory. Nedostatkom v tejto oblasti je elektronické vyhľadávanie majiteľa telefónnej stanice podľa telefónneho čísla, čo je bežným štandardom vo vyspelých krajinách.

Bankami najčastejšie využívaným nástrojom je hĺbková analýza a overovanie poskytnutých údajov. Overovanie musí byť z nezainteresovaných zdrojov, je časovo náročné a nákladné. Vytvára aj nedôveru medzi klientom a bankou, a preto musí byť vedené s maximálnou opatrnosťou a diskretnosťou.

Riadenie rizika v oblasti podvodov

Najúčinnejším nástrojom na minimalizáciu výskytu podvodov je zavedenie kvalitného Fraud risk managementu. Riadenie rizika v oblasti podvodov (Fraud risk management) hrá významnú úlohu v retailovom bankovníctve, najmä pri zavádzaní stále viac rizikovejších produktov. Banky v silnejúcej konkurencii sú nútené upúšťať od zabezpečenia, vyžadujú menej dokumentov, potrebných na schvaľovanie úverov, znižujú čas nevyhnutný na schválenie. Banky tak oslovujú segment, ktorý je rizikovejší a viac náchylný k delikvencii. Otvára sa tak priestor, okrem notorických podvodníkov, aj pre „oportunistov“, t. j. podvodníkov, ktorí vstupujú na trh potom, keď vznikne príležitosť, resp. možnosť dostať sa k peniazom. Keďže podvodníci sa snažia dostať k „ľahko dostupným peniazom“, je najviac ohrozená oblasť aktívnych obchodov v retailovom bankovníctve. Možnou odpoveďou banky na vzniknutú situáciu na trhu je implementácia Fraud risk managementu.

Fraud risk management predstavuje riadenie rizika v súvislosti s podvodmi bez ohľadu na to, či je interného alebo externého pôvodu. Úlohou Fraud risk managementu

je optimalizácia delikvencie súvisiaca s podvodným konaním, ochrana banky pred stratou prameniacou z podvodných transakcií a aktivít, ako aj zabezpečenie spätných výnosov z podvodných úverov.

Súčasný trend pri poskytovaní úverov núti banky zrychľovať rozhodovanie o poskytnutí, resp. neposkytnutí úveru. Druhým výrazným trendom je zjednodušenie prístupu klienta k úveru, ktorý spočíva mimo časového hľadiska, najmä v obmedzení vyžadovaných dokumentov. V zásade platí, čím menej dokumentov sa vyžaduje, tým jednoduchšie je vykonať podvod. Banka tým, že nevyžaduje ručiteľské listiny, notárske zápisnice, biankozmenky, atď., podstupuje väčšie riziko čo sa týka zabezpečenia úveru v prípade neschopnosti splácať úver. Pri podvodoch platí to isté, až na to, že sa nejedná o neschopnosť ale o neochotu, dokonca úmysel nesplácať úver. Následné vymáhanie pohľadávky má minimálny úspech. Tieto faktory si vyžadujú zavedenie kvalitného Fraud risk managementu, ktorého závislosť od rizika a časového hľadiska možno vyjadriť pomocou nasledujúceho obrázku. Fraud risk management pozostáva zo štyroch základných komponentov. Prvou a najdôležitejšou časťou je **predchádzanie** podvodným aktivitám ešte pred tým, než vznikli. Predchádzanie podvodným aktivitám spočíva najmä v **identifikácii znakov podvodu** a **zavedení protiopatrení** nevyhnutných na ochranu retailového úverového portfólia.

Ak banka zabezpečí, aby v jej portfóliu neboli podvodné úvery, potom nie sú potrebné následné kroky. Samozrejme ide o ideálny stav, ktorý možno len ťažko dosiahnuť. Snahou banky však musí byť minimalizovanie počtu a objemu podvodných úverov. Je preto nevyhnutné odhaliť podvodné úvery ešte v štádiu žiadosti o úver, resp. v štádiu pokusu o úverový podvod. Minimalizovať tak straty a pomocou identifikácie znakov podporiť, resp. predchádzať tomu, aby sa podobný prípad opakoval.

Tretia časť zahŕňa **zabezpečenie spätných výnosov**, ktoré pochádzajú z podvodných aktivít. Banka pritom môže využiť všetky legálne dostupné nástroje na vymáhanie úverov.

Štvrtou a nemenej významnou časťou Fraud risk managementu je odradiť podvodníkov od pokusov o podvod práve v našej banke. Možné je to najmä kvalitným **sledovaním znakov podvodov** a odhaľovaním podvodov, čo môže viesť až k trestnému stíhaniu. Kvalitný Fraud risk management odradí od takýchto aktivít a následne táto štvrtá časť plne podporí predchádzanie, teda úvodnú časť Fraud risk managementu.

Kvalitný Fraud risk management môže fungovať len ako celok, kde každá z jeho častí podporuje ostatné. Výsledný efekt musí byť minimalizovanie strát z podvodných aktivít, umožňujúce znižovanie rizikovej prirážky v úrokovej miere pri poskytovaných úveroch, ako aj zlepšenie mena banky.

VYUŽITIE MODELOV DEA NA HODNOTENIE EFEKTÍVNOSTI¹

Ing. Kristína Vincová, Technická Univerzita Košice

Jednou z dôležitých činností každej firmy je sledovať dosahovanú efektívnosť.

V modernej spoločnosti existujú mnohé metódy, ktoré vychádzajú buď z tradičného prístupu, alebo sú založené na využití IT. Metódy merania efektívnosti môžeme rozdeliť do troch základných skupín. Ide o pomerové ukazovatele, parametrické a neparametrické metódy, pričom pri výbere ukazovateľov na meranie efektívnosti nás zaujímajú predovšetkým vstupy a výstupy firmy.

Pomerové ukazovatele patria medzi najjednoduchšie metódy. Ich nedostatkom je, že zhodnocujú len málo ukazovateľov a nemôžu ovplyvňovať celkovú výkonnosť firmy. Príkladom takéhoto ukazovateľa sú výnosy pripadajúce na jednotku nákladov.

Medzi neparametrické metódy radíme *Data Envelopment Analyses* (DEA) a *Free Disposal Hull* (FDH). Používame ich na meranie technickej (technologickej) efektívnosti. Technická efektívnosť sa zameriava na úroveň vstupov alebo výstupov. Byť technicky efektívny znamená minimalizovať vstupy pri daných výstupoch alebo maximalizovať výstupy pri daných vstupoch.

Medzi parametrické metódy merania efektívnosti radíme: *Stochastic Frontier Approach* (SFA), *Thick Frontier Approach* (TFA) a *Distribution Free Approach* (DFA). Tieto metódy sa používajú na meranie ekonomickej efektívnosti. Ekonomická efektívnosť je širší pojem ako technická efektívnosť. Zahŕňa optimálny výber úrovne a štruktúry vstupov a výstupov vychádzajúci z reakcií na tržové ceny. Byť ekonomicky efektívny znamená vybrať množstvo a štruktúru vstupov a výstupov tak, aby sa dosiahli buď minimálne náklady, alebo maximálny zisk. Ekonomická efektívnosť vyžaduje technickú efektívnosť aj efektívnu alokáciu. Technická efektívnosť vyžaduje len údaje o vstupoch a výstupoch, kým ekonomická efektívnosť aj údaje o cenách.

DEA je neparametrická metóda. Je úlohou lineárneho programovania, ktorá predpokladá, že neexistujú náhodné chyby. Používa sa na meranie technickej efektívnosti. Efektívne firmy sú tie, ktoré produkujú isté množstvo alebo viac výstupov pri spotrebovaní daného množstva vstupov, alebo používajú isté množstvo alebo menej vstupov na vyprodukovaní daného množstva výstupov v porovnaní s ostatnými firmami v hodnotenej skupine firiem.

FDH je druhou neparametrickou a nestochastickou metódou, ktorá môže byť považovaná za zovšeobecnenie modelu DEA s variabilnými výnosmi z rozsahu.

Tento model nevyžaduje konvexný tvar odhadovanej hranice efektívnosti.

Ekonometrický model SFA je metódou, ktorá predpokladá dve chybové zložky. V tomto prístupe sa predpokladá, že neefektívnosť má asymetrické rozdelenie, zvyčajne *half normal* rozdelenie a náhodná chyba má štandardné symetrické rozdelenie. SFA sa zaoberá problémom, že nie všetky odchýlky od kritérií sú v dôsledku neefektívnosti. Môžu sa vyskytovať aj v dôsledku nešťastia (šťastia) alebo v dôsledku chýb merania.

TFA porovnáva priemernú efektívnosť skupiny firiem namiesto odhadovania hranice efektívnosti.

DFA používa priemerné odchýlky nákladovej funkcie odhadovaných skupinou dát na zostavenie nákladovej hranice efektívnosti. Táto metóda nevyžaduje špecifický tvar rozdelenia alebo priemernú efektívnosť každej firmy.

Cieľom práce bolo poukázať na možnosti, ako môžu produkčné jednotky merať svoju efektívnosť. Pri vypracovaní boli použité metódy analýzy, syntézy a komparácie. Práca je zameraná na hodnotenie efektívnosti prostredníctvom modelov DEA, ktoré môžu byť rozdelené do určitých podskupín. Prostredníctvom metodiky DEA je možné odhadnúť „relatívnu“ efektívnosť zvoleného útvaru v rámci danej skupiny jednotiek a kritérií. Teoretické poznatky boli aplikované na jednoduchom numerickom a grafickom príklade.

1. Efektívnosť produkčných jednotiek

Meranie efektívnosti produkčných jednotiek a identifikácia zdrojov ich neefektívnosti je predpokladom na zlepšenie fungovania produkčných jednotiek v konkurenčnom prostredí. Pod pojmom produkčná jednotka môžeme obecné rozumieť jednotku, ktorá vytvára nejaké výstupy, na výrobu ktorých spotrebúva určité vstupy.

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/1266/04.

Takýmito jednotkami môžu byť napr. banky, resp. pobočky bánk. Obecne sú to homogénne jednotky vykonávajúce rovnakú alebo podobnú činnosť. Na efektívne fungovanie týchto jednotiek majú vplyv všetky vstupy aj výstupy, aj keď niektoré sú považované za viac alebo menej dôležité.

Najčastejším spôsobom používaným na meranie efektívnosti sú pomerové ukazovatele. Ich nevýhodou je, že zahŕňajú len málo faktorov, ktoré majú vplyv na celkovú efektívnosť produkčnej jednotky.

Vychádzajme zo súboru n produkčných jednotiek $DMU_1, DMU_2, \dots, DMU_n$. Každá z týchto jednotiek produkuje s výstupov a pri tom spotrebuje m vstupov. Označme si maticu vstupov $X = \{x_{ij}, i = 1, 2, \dots, m, j = 1, 2, \dots, n\}$ a maticu výstupov $Y = \{y_{ij}, i = 1, 2, \dots, s, j = 1, 2, \dots, n\}$. Q -tý riadok X_q , resp. Y_q týchto matic obsahuje teda kvantifikované vstupy/výstupy jednotky DMU_q . Mieru efektívnosti tejto jednotky môžeme vyjadriť obecné ako:

$$\frac{\text{vážený súčet výstupov}}{\text{vážený súčet vstupov}} = \frac{\sum_{i=1}^s u_i y_{iq}}{\sum_{j=1}^m v_j x_{jq}}$$

kde: $v_j, j = 1, 2, \dots, m$ sú váhy priradené j -temu vstupu,

$u_i, i = 1, 2, \dots, s$ sú váhy priradené i -temu výstupu.

Na odhad miery efektívnosti definovanej uvedeným spôsobom možno použiť niekoľko spôsobov. Ide o metódy viackriteriálneho rozhodovania a modely analýzy obalu dát (*Data Envelopment Analyses, DEA*). Prístupy sa líšia v tom, akým spôsobom sa získavajú váhy vstupov a výstupov.

- Metódy viackriteriálneho rozhodovania väčšinou predpokladajú, že užívateľ vopred zadá váhu v_j a u_i , to znamená, že sám ohodnotí význam vstupov a výstupov používaných v analýze. Výsledkom takejto analýzy je miera účinku daných jednotiek. Odráža relatívnu dôležitosť vstupov a výstupov, ktorá je vyjadrená ich váhami. Na základe takejto analýzy môžeme zoradiť jednotky od najhoršej po najlepšiu.

- Modely DEA odvodzujú váhy vstupov a výstupov optimalizačným výpočtom. Na ich základe môžeme jednotky rozdeliť na efektívne a neefektívne. Pri neefektívnych jednotkách nám udávajú cieľové hodnoty vstupov a výstupov, ktoré by viedli k dosiahnutiu efektívnosti.

2. Základné modely analýzy obalu dát

1.1. Model CCR a BCC

V modeloch DEA posudzujeme n produkčných jednotiek, DMU_s , pričom každá DMU spotrebuje m rôznych vstupov na vyprodukovanie s rôznych výstupov.

Podstata modelov DEA je, že sa pri hodnotení efektívnosti jednotky DMU_q maximalizuje miera jej efektívnosti. Musí však byť zachovaná podmienka, že miera efektívnosti všetkých ostatných jednotiek daného súboru nemôže byť väčšia ako 1. V modeloch musia byť zahrnuté všetky uvažované charakteristiky, teda váhy všetkých vstupov a výstupov musia byť väčšie ako nula. Takýto model definujeme ako úlohu lineárneho lomeného programovania:

$$\text{maximalizovať} \quad \frac{\sum_i u_i y_{iq}}{\sum_j v_j x_{jq}} \quad (1)$$

$$\text{za podmienok} \quad \frac{\sum_i u_i y_{ik}}{\sum_j v_j x_{jk}} \leq 1 \quad k = 1, 2, \dots, n$$

$$\begin{aligned} u_i &\geq \epsilon & i = 1, 2, \dots, s \\ v_j &\geq \epsilon & j = 1, 2, \dots, m \end{aligned}$$

Táto úloha môže byť prevedená na úlohu lineárneho programovania² a do maticového tvaru:

$$\text{maximalizovať} \quad z = u^T Y_q \quad (2)$$

$$\begin{aligned} \text{za podmienok} \quad & v^T X_q = 1 \\ & u^T Y - v^T X \leq 0 \\ & u \geq \epsilon \\ & v \geq \epsilon \end{aligned}$$

Model (2) sa často označuje ako primárny model CCR (*Charnes, Cooper, Rhodes*). Duálny model k tomu modelu má tvar:

$$\text{minimalizovať} \quad f = \theta - \epsilon(e^T s^+ + e^T s^-) \quad (3)$$

$$\begin{aligned} \text{za podmienok} \quad & Y\lambda - s^+ = Y_q \\ & X\lambda + s^- = \theta X_q \\ & \lambda, s^+, s^- \geq 0 \end{aligned}$$

kde $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n)$, $\lambda \geq 0$ je vektor priradený jednotlivým produkčným jednotkám, s^+ a s^- sú vektory doplnkových vstupných a výstupných premenných, $e^T = (1, 1, \dots, 1)$ a ϵ je konštanta³ väčšia ako nula, ktorá sa volí spravidla vo výške 10^{-6} alebo 10^{-8} . Pri hodnotení efektívnosti jednotky DMU_q sa model (3) pokúša nájsť virtuálnu jednotku charakterizovanú vstupmi $X\lambda$ a výstupmi $Y\lambda$, ktoré sú lineárnou kombináciou vstupov a výstupov ostatných jednotiek daného súboru a ktoré

² Termín lineárne programovanie pozostáva z dvoch slov, ktoré vystihujú podstatu tohto odvetvia operačného výskumu. Programovanie je tu synonymom pre plánovanie budúceho vývoja. Slovo lineárny vyjadruje, že všetky rovnice a nerovnice použité v modeli sú lineárne (Jablonský, 2002).

³ Ekonomické zdôvodnenie: pri ľubovoľnom množstve produkcie musíme použiť každý vstup aspoň v minimálnom množstve. Ak sa jeden zo vstupov rovná nule, potom je aj celková produkcia nulová.

sú lepšie ako vstupy a výstupy hodnotenej jednotky DMU_q . Pre vstupy virtuálnej jednotky musí platiť $X\lambda \leq X_q$ a výstupy $Y\lambda \geq Y_q$. Jednotka DMU_q je označovaná ako efektívna, ak virtuálna jednotka s požadovanými vlastnosťami neexistuje, resp. virtuálna jednotka je totožná s hodnotenou jednotkou, teda platí $X\lambda = X_q$ a $Y\lambda = Y_q$. Ak je jednotka DMU CCR efektívna, potom:

- hodnota premennej θ sa rovná jednej,
- hodnoty všetkých doplnkových premenných s^+ a s^- sa rovnajú nule.

Jednotka DMU_q je teda CCR efektívna, keď sa optimálna hodnota účelovej funkcie modelu (3) rovná jednej. V opačnom prípade jednotka nie je efektívna. Optimálna hodnota účelovej funkcie f^* označuje mieru efektívnosti hodnotenej jednotky. Čím je táto miera nižšia, tým menej je hodnotená jednotka efektívna v rámci uvažovaného súboru jednotiek. U neefektívnych jednotiek je hodnota premennej θ menšia ako jedna. Táto hodnota ukazuje potrebu proporcionálneho zníženia vstupov tak, aby sa jednotka DMU_q stala efektívnou. Výhodou modelu DEA je, že poskytuje informácie o tom, akým spôsobom by sa malo zlepšiť chovanie hodnotenej jednotky tak, aby sa táto jednotka stala efektívnou.

Modely (2) a (3) sú orientované na vstupy – snažia sa zistiť, akým spôsobom zlepšiť vstupné charakteristiky hodnotenej jednotky tak, aby sa jednotka stala efektívnou. Existujú aj modely orientované na výstupy. Takýto model má potom tvar:

$$\begin{aligned} \text{maximalizovať} \quad & g = \Phi + \epsilon(e^T s^+ + e^T s^-) \\ \text{za podmienok} \quad & Y\lambda - s^+ = \Phi Y_q \\ & X\lambda + s^- = X_q \\ & \lambda, s^+, s^- \geq 0 \end{aligned} \quad (4)$$

Tento model môžeme interpretovať nasledujúcim spôsobom: Jednotka DMU_q je CCR efektívna, keď sa optimálna hodnota účelovej funkcie modelu (4) rovná jednej, $g^* = 1$. Ak je hodnota tejto funkcie väčšia ako jedna, potom jednotka nie je efektívna. Premenná Φ vyjadruje potrebu zvýšenia výstupov na dosiahnutie efektívnosti. Pre optimálne riešenie modelu CCR platí, že hodnoty účelových funkcií sú prevrátené hodnoty, t. j. $f^* = 1/g^*$.

Modely (2), (3) a (4) predpokladajú konštantné výnosy z rozsahu⁴. Pri analýze efektívnosti jednotiek však možno uvažovať aj s variabilnými výnosmi z rozsahu. Vtedy treba upraviť modely (3) a (4) o podmienku konvexnosti $e^T \lambda = 1$. Tieto modely sa potom označujú ako modely BCC (*Banker, Charnes, Cooper*).

Cieľom analýzy DEA nie je len zistenie miery efektívnosti jednotiek, ale najmä určenie cieľových hodnôt vstupov X'_q a výstupov Y'_q pre neefektívnu jednotku.

Po dosiahnutí týchto hodnôt sa jednotka dostane na hranicu efektívnosti. Cieľové hodnoty vypočítame:

1. prostredníctvom vektorov produkčných jednotiek:

$$\begin{aligned} X'_q &= X\lambda^* \\ Y'_q &= Y\lambda^* \end{aligned}$$

kde λ^* je vektor optimálnych hodnôt premenných.

2. prostredníctvom miery efektívnosti a hodnôt doplnkových premenných s^- a s^+ :

vstupne orientovaný model CCR:

$$X'_q = \theta X_q - s^- \quad Y'_q = Y_q + s^+$$

výstupne orientovaný model CCR:

$$X'_q = X_q - s^- \quad Y'_q = \Phi Y_q + s^+$$

kde θ je miera efektívnosti vo vstupne orientovanom modeli a Φ je miera efektívnosti vo výstupne orientovanom modeli.

2.2. Model SBM a model super SBM

Okrem základných modelov existujú aj určité modifikácie. Autorom jednej z nich, označovanej ako model SBM, je Tonen (2001). Tento model je východiskom na definovanie superefektívnosti. Efektívnosť sa meria iba pomocou hodnôt doplnkových premenných s^+ a s^- . Formulácia tohto modelu pre prípad konštantných výnosov z rozsahu:

$$\begin{aligned} \text{minimalizovať} \quad & p = \frac{1 - \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (s_i^- / x_{iq})}{1 + \frac{1}{r} \sum_{i=1}^r (s_i^+ / y_{iq})} \end{aligned} \quad (5)$$

za podmienok

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} \lambda_j + s_i^- = x_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$\sum_{j=1}^n y_{ij} \lambda_j - s_i^+ = y_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, r$$

$$\lambda_j, s_i^+, s_i^- \geq 0$$

Premenné s^+ a s^- merajú vzdialenosť vstupov a výstupov virtuálnej jednotky $X\lambda$ a $Y\lambda$ od vstupov a výstupov hodnotenej jednotky X_q . Výraz v čitateli, resp. menovateli účelovej funkcie modelu (5) meria priemernú vzdialenosť vstupov, resp. výstupov od efektívnej hranice.

Pre variabilné výnosy z rozsahu stačí formuláciu rozšíriť o podmienku $e^T \lambda = 1$. Je možné ukázať, že miera efektívnosti SBM je vždy nižšia alebo rovnaká ako pri vstupne orientovanom modeli CCR. To znamená, že jednotka označená ako SBM efektívna bude aj CCR efektívna.

Na posúdenie efektívnosti jednotiek môžeme použiť

⁴ Napr. dvojnásobné zvýšenie vstupov vedie k dvojnásobnému zvýšeniu výstupov.

modely superefektívnosti. Ich výhodou je, že na rozdiel od modelu CCR (BCC) vedú zhodnotiť aj mieru efektívnosti efektívnych jednotiek.

Model super SBM vychádza z modelu SBM. Tento model odstraňuje zo súboru jednotiek práve hodnotenú jednotku DMU_q a snaží sa nájsť virtuálnu jednotku DMU^* so vstupmi X^* a výstupmi Y^* , ktorá bude po tomto odstránení SBM efektívna. Je zrejmé, že vstupy jednotky DMU^* budú vyššie alebo rovnaké ako vstupy hodnotenej jednotky DMU_q a všetky výstupy budú nižšie alebo rovnaké ako výstupy DMU_q . Miera superefektívnosti je definovaná ako vzdialenosť vstupov a výstupov oboch jednotiek DMU^* a DMU_q . Miera tejto vzdialenosti je vyjadrená pomocou premennej δ . Model super SBM má potom tvar:

$$\text{minimalizovať } \delta = \frac{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (x_i^* / x_{iq})}{\frac{1}{r} \sum_{i=1}^r (y_i^* / y_{iq})} \quad (6)$$

$$\text{za podmienok } \sum_{j=1, j \neq q}^n x_{ij} \lambda_j + s_i^- = x_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$\sum_{j=1, j \neq q}^n y_{ij} \lambda_j - s_i^+ = y_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, r$$

$$x_i^* \geq x_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$y_i^* \leq y_{iq} \quad i = 1, 2, \dots, r$$

$$\lambda_j, s_i^+, s_i^- y_i^* \geq 0$$

Vstupne orientovaný model super SBM je odvodený z modelu (6) položením menovateľa rovnajúceho sa jednej. Model super SBM dáva hodnotu účelovej funkcie, ktorá je vyššia alebo rovná 1, pričom čím je hodnota funkcie vyššia, tým je aj jednotka viac efektívna.

2.3. Grafický a numerický príklad

V tejto časti budeme aplikovať teoretické poznatky na simulačnom grafickom a numerickom príklade. Pokúsime sa určiť efektívnosť piatich virtuálnych produkčných jednotiek, ktoré sú charakterizované jedným vstupom a jedným výstupom. Pri meraní efektívnosti sú využité modely DEA a ich varianty.

Predpokladajme, že máme 5 produkčných jednotiek, ktoré pri svojej činnosti spotrebúvajú jeden vstup a jeden výstup. Matica vstupov má tvar $X = (1, 2, 3, 4, 6)$ a matica výstupov $Y = (1, 4, 6, 5, 7)$. Na výpočet efektívnosti boli použité vstupne (3) a výstupne (4) orientované modely CCR a vstupne orientovaný model BCC. Na základe vstupne orientovaného modelu a výstupne orientovaného modelu CCR bolo zistené, že produkčné jednotky $DMU(2)$ a $DMU(3)$ majú hodnotu účelovej funkcie rovnajúcu sa jednej, teda sú efektívne (tab. 1). Podľa modelu BCC sú efektívne jednotky

Tab. 1 Miera efektívnosti produkčných jednotiek, modely CCR a BCC

Miera efektívnosti			
DMU	CCR – vstupne orientovaný	CCR – výstupne orientovaný	BCC – vstupne orientovaný
1	0,5	2,0	1,0
2	1,0	1,0	1,0
3	1,0	1,0	1,0
4	0,625	1,6	0,625
5	0,5833	1,7143	1,0

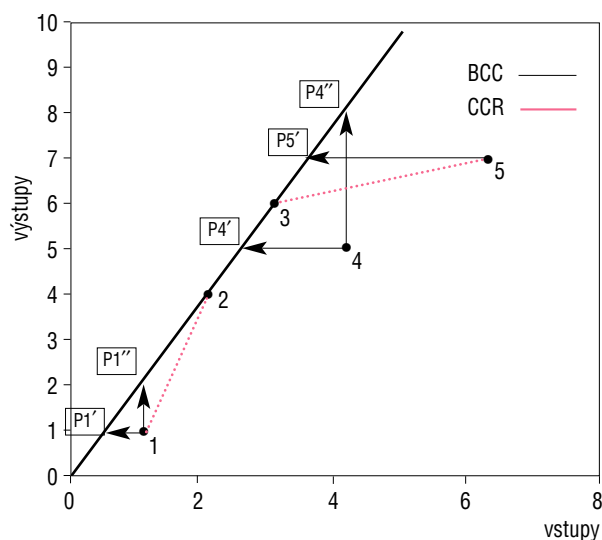
Zdroj: Vlastné výpočty.

$DMU(1, 2, 3, 5)$. Čez efektívne produkčné jednotky prechádzajú krivky, ktoré znázorňujú hranice efektívnosti. Ostatné produkčné jednotky sa nachádzajú pod týmito krivkami, teda sú v rámci daného súboru hodnotených jednotiek neefektívne.

Z tab. 1 vyplýva, že modely sa líšia v určení miery efektívnosti. Budú sa teda líšiť aj v spôsobe posunu neefektívnych jednotiek na hranicu efektívnosti.

Vstupne aj výstupne orientovaný model CCR označil ako efektívne produkčné jednotky $DMU(2)$ a $DMU(3)$. Hranicou efektívnosti je v tomto prípade priamka, ktorá prechádza cez $DMU(2)$ a $DMU(3)$. Ostatné jednotky sú neefektívne, nachádzajú sa teda pod krivkou efektívnosti. Pripomíname, že prostredníctvom modelu DEA môžeme určiť, ako by sa malo zmeniť správanie produkčnej jednotky tak, aby sa stala efektívnou a dostala sa na krivku efektívnosti. Vstupne orientovaný model CCR hovorí, že na to, aby sa jednotka stala efektívnou, musí znížiť svoje vstupy. V našom prípade budú teda $DMU(1, 4, 5)$ efektívne vtedy, ak znížia hodnoty svojich vstupov tak, aby sa dostali do bodov $P1'$, $P4'$ a $P5'$ na krivke efektívnosti (obr. 1). Na výpočet efektívnych vstupných hodnôt môžeme využiť vektory produkčnej jednotky λ alebo miery efektívnosti a doplnkových pre-

Obr. 1 Grafické vyjadrenie produkčných jednotiek

**Tab. 2 Miera efektívnosti produkčných jednotiek
– vstupne orientovaný model CCR**

DMU	Miera efektívnosti	Poradie	λ_1	λ_2	λ_3	λ_4	λ_5	s_1^-	s_1^+	X	X*	Y	Y*
1	0,5	5	0	0	0,166667	0	0	0	0	1	0,5	1	1 ¹⁾
2	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	4	4
3	1	1	0	0	1	0	0	0	0	3	3	6	6
4	0,625	3	0	0	0,83	0	0	0	0	4	2,49	5	5
5	0,5833	4	0	0	1,16667	0	0	0	0	6	3,5	7	7

Zdroj: Vlastné výpočty.

$$1) Y^*(1) = Y(1) + s^+ = 1 + 0 = 1$$

**Tab. 3 Miera efektívnosti produkčných jednotiek
– výstupne orientovaný model CCR**

DMU	Miera efektívnosti	Poradie	λ_1	λ_2	λ_3	λ_4	λ_5	s_1^-	s_1^+	X	X*	Y	Y*
1	2	5	0	0	0,333333	0	0	0	0	1	1 ¹⁾	1	2 ²⁾
2	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	4	4
3	1	1	0	0	1	0	0	0	0	3	3	6	6
4	1,6	3	0	0	1,333333	0	0	0	0	4	4	5	8
5	1,71429	4	0	0	2	0	0	0	0	6	6	7	12

Zdroj: Vlastné výpočty.

$$1) X^*(1) = X(1) - s^- = 1 - 0 = 1$$

$$2) Y^*(1) = \Phi Y(1) + s^+ = 2 \cdot 1 + 0 = 2 \text{ alebo } Y^*(1) = \lambda_3 \cdot Y(3) = 0,333333 \cdot 6 = 2$$

menných s_1^- . Potom efektívnu hodnotu vstupu DMU(1) môžeme vypočítať na základe údajov z tab. 2.

Efektívna hodnota vstupu DMU(1) bude teda daná ako kombinácia vstupov DMU (2,3), a to nasledovne: $\lambda_2 = 0$ a $\lambda_3 = 0,166667$ (tab. 2), kde λ_2 a λ_3 sú vektory efektívnych produkčných jednotiek DMU. To znamená, že cieľovú hodnotu vstupu X vypočítame ako:

$$0,166667 \cdot X(3) = 0,166667 \cdot 3 = 0,5$$

Druhým spôsobom premietnutia neefektívneho bodu na hranicu efektívnosti je využitie miery efektívnosti a hodnôt doplnkových premenných s_1^- (tab. 2). Teda:

$$X(1) \cdot \text{miera efektívnosti}(1) - s_1^- = 1 \cdot 0,5 - 0 = 0,5$$

DMU(1,4,5) by teda boli efektívne, keby znížili hodnoty vstupov na X^* (tab. 2) a ponechali hodnoty výstupov na rovnakej úrovni ($Y = Y^*$).

Výstupne orientovaný model CCR hovorí, že na dosiahnutie efektívnosti musia produkčné jednotky zvýšiť svoje výstupy. V prípade DMU(1,4,5) je teda nutné, aby tieto produkčné jednotky zvýšili hodnotu svojich výstupov tak, aby sa dostali do bodov $P1''$, $P4''$ a $P5''$ na krivke efektívnosti (obr.1). Efektívne hodnoty výstupov môžeme vypočítať podobným spôsobom ako efektívne hodnoty vstupov, a to buď využitím vektorov produkčnej jednotky efektívnych DMU, alebo využitím miery efektívnosti a hodnôt doplnkových premenných s_1^+ (tab. 3).

Hranica efektívnosti modelu BCC prechádza cez efektívne jednotky DMU(1,2,3,5). V dôsledku variabilných výnosov z rozsahu BCC hranica efektívnosti nie je priamkou, ale konvexnou krivkou.

Záver

Cieľom práce nebolo jednoznačne určiť, ktorá jednotka je alebo nie je efektívna, ale poukázať na možnosti merania efektívnosti a interpretácie údajov analýzy.

Treba podotknúť, že analýza DEA má aj isté nedostatky. Umožňuje odhadnúť „relatívnu“ efektívnosť zvoleného útvaru v rámci danej skupiny, nevie však odhadnúť absolútnu efektívnosť. To znamená, že hovorí len o tom, ako dobre sa správa daná jednotka v rámci danej

skupiny a na základe zvolených kritérií. Druhým nedostatkom je, že metóda DEA je založená na extrémnych bodoch a porovnáva každú jednotku s najlepšimi jednotkami. Kvôli tejto vlastnosti je metóda DEA citlivejšia na šum v dátach a chyby merania.

Literatúra

1. Data Envelopment Analyses. Wageningen Universiteit 1997 [cit. 4.11.2004].
<http://www.wau.nl/wub/wep/nr9707/wep07_5.htm>
2. Data Envelopment Analyses. Bratislava: Univerzita Komenského 2003 [cit. 7.11.2004].
<<http://pc2.iam.fmph.uniba.sk/dea/model.html>>
3. Jablonský, J.: Operační výskum. Praha, Professional Publishing 2002. ISBN 80-86419-23-1.
4. Jablonský, J.: Modely hodnocení efektivnosti produkčních jednotek. Politická ekonomie 2/2004. ISSN 0032-3233.
5. Measurement of Inputs and Outputs in the Banking Industry. Tanzanet Journal 2002 [cit. 7. 1.2004].
<http://tanzanet.org/int/journal/tznetjournal_12_2002_measurement_of_inputs.pdf>
6. Measuring Performance. Austrian Institute for Economic Research 2004 [cit. 7.11.2004].
<[http://publikationen.wifo.ac.at/pls/wifosite/docs/FOLDER/ROOTFOLDER/REPORTS/WIFOWORKINGPAPERS/PRIVATE23214/WP_2004_230\\$.PDF](http://publikationen.wifo.ac.at/pls/wifosite/docs/FOLDER/ROOTFOLDER/REPORTS/WIFOWORKINGPAPERS/PRIVATE23214/WP_2004_230$.PDF)>
7. Super efficiency data envelopment analyses. Ekonomická univerzita Praha 2003 [cit. 7.11.2004].
<<http://fhi.euba.sk/ssov/VKOXI/Jablonsky.pdf>>

HOSPODÁRSKA BANKA V BRATISLAVE

Vznik Československej republiky v roku 1918 otvoril pre väčšinu slovenských bánk nové možnosti podnikania, najmä úverovanie priemyselných a obchodných spoločností, čo im umožnilo zvýšiť kapitálovú moc a vytvárať vlastné priemyselné koncerny. Nie všetky banky však boli na takýto vývoj pripravené a angažovali sa v uvedených spoločnostiach nad svoje kapitálové i organizačné možnosti a schopnosti. Medzi takéto banky môžeme zaradiť aj Hospodársku banku (HB), ktorú založili v roku 1906 v Trnave Milan Ivanka a Ján Záturecký s účasťou kapitálom 100 000 korún (K). Jej hlavným cieľom bolo „podporovanie hospodárstva, priemyslu a obchodu poskytovaním lacného úveru, ako aj napomáhanie sporivosti prijímaním a úrokováním vkladov“. Akciový kapitál banky bol do konca roku 1918 zvýšený až na 2 mil. K. Banka postupne založila filiálky v Modre, Pezinku, Hlohovci a expositúru v Šoproni. Podnikala najmä v oblasti poľnohospodárstva, poskytovala úvery statkárom, ale aj drobným roľníkom na nákup poľnohospodárskych strojov. Vo filiálke v Hlohovci zriadila obchod s hospodárskymi strojmi. Počas vojny sa zaoberala komisionálnym predajom vína a na tento účel zakúpila v Modre a Pezinku domy s veľkými pivnicami na skladovanie vína. Koncom roku 1918 patrila medzi najsilnejšie peňažné ústavy Trnavského kraja.

V roku 1919 založila filiálky v Bratislave, Brezovej pod Bradlom, Nových Zámkoch a Nitre. Na rozširovanie svojej pôsobnosti využívala najmä fúzie, napríklad s Hospodárskou bankou v Brezovej pod Bradlom. V tom istom roku došlo k zvýšeniu akciového kapitálu na 5 mil. korún československých (Kč), pričom skoro polovicu akcií sa podarilo riaditeľovi Tomášovi Tvarožkovi predať slovenským vysťahovalcom v Amerike. Banka začala v oveľa väčšej miere investovať do obchodných spoločností a priemyselných podnikov, akými boli Považský liehovar v Leopoldove, Slovenská veľkonákupná spoločnosť v Trnave, Prvá slovenská poisťovňa v Bratislave, Parný mlyn v Šenkviaciach, Slovenská keramika v Modre a pod.

Rozsiahle aktivity banky si v roku 1920 vyžiadali ďalšie zvyšovanie akciového kapitálu až na 20 mil. Kč v dvoch emisiách, ktoré však nedosiahli predpokladaný úspech, keďže zostalo neprevzatých asi 16 000 účastín. Neumiestnené účastiny museli preto prevziať úradníci banky a konzorcium zložené z členov správnej rady. Banka aj v roku 1920 pokračovala vo fúziách, podarilo sa jej získať aj Ľudovú banku v Novom Meste nad Váhom a Roľnícku banku v Hliníku. Účasťou na akciovom kapitáli a úvermi presadila svoj vplyv najmä v bratislavských podnikoch, konkrétne v Drevárskom spolku, filmovej spoločnosti Slovensko, továrni na cukrovinky Arenga, Spoločnosti umeleckého priemyslu, Bratislavskej obchodnej spoločnosti

a v drevárskom spolku Lignum v Prahe. Od septembra 1920 financovala prevádzku továrne na čokoládu Fischer v Trnave. Spolu s Tatra bankou založila Drevársku banku v Bratislave, pričom prevzala akcie za 6 mil. Kč. V tom istom roku preložila svoje sídlo do Bratislavy. O prudkom rozvoji banky svedčí aj to, že za dva roky vzrástli všetky jej bilančné položky viac než desaťnásobne, rezervné fondy na 12 140 362, 31 Kč, vklady na 106 929 035, 35 Kč a počet filiálok zo 4 na 18.

Už koncom roku 1920 sa však dostala do finančnej tiesne a snažila sa získať pôžičku od amerických bánk vo výške 1 mil. dolárov. Cesta riaditeľa Jána Cablka do Ameriky však nepriniesla očakávané výsledky. Banka aj v roku 1921 pokračovala v ďalších, často nepremyslených fúziách, napríklad s Ľudovou bankou v Banskej Štiavnici, Banskostavnickou sporiteľňou a Obchodnou bankou v Leviciach, Sporiteľňou v Brezne a Hospodárskou bankou v Šahách, ktoré, ako sa neskôr ukázalo, boli vysoko stratové. Hoci sa v polovici roku 1921 začali v dôsledku hospodárskej krízy výrazne prejavovať problémy podnikov patriacich do sféry jej vplyvu, banka naďalej pokračovala v rozsiahlych investíciách a povoľovala nekryté úvery. Väčšina týchto pohľadávok sa v krízových rokoch 1922 až 1923 stala nedobytnou a akcie jej podnikov sa stali bezcennými.

Tiesnivá situácia HB vyústila do rokovaní o fúzií so Slovenskou bankou v Bratislave (SB), ktoré boli ukončené na mimoriadnom valnom zhromaždení 17. decembra 1921. Fúzia vyvolala veľkú eufóriu, Fedor Houdek ju označil za „najväčšiu udalosť v slovenskom svete finančníckom“ a Slovenský peňažník nadšene písal o vzniku „prvej slovenskej veľkobanky“. A hoci to na papieri aj tak vyzeralo, keďže SB ako najväčší peňažný ústav na Slovensku pracovala po fúzií s akciovým kapitálom 70 mil. Kč, s rezervnými fondmi 47 404 544, 46 Kč a so 42 filiálkami a expositúrami, už najbližšie roky ukázali, že to bol veľmi zlý obchod. HB totiž v snahe čo najrýchlejšie rozšíriť svoj vplyv preberala peňažné ústavy bez dôkladnejšej kontroly ich celkovej finančnej situácie. Jej postavenie zhoršovali aj neuvážené a chybné investície, ktoré vyplývali z nedostatku skúseností a opatrnosti funkcionárov HB pri financovaní priemyselných podnikov. SB tak musela v rokoch 1922 – 1923 mnohé obchody HB zlikvidovať a zbavovať sa účasti v priemyselných podnikoch, čo si vyžiadalo veľké finančné obete. Prednosta kontrolného oddelenia SB Ján Kynčl zostavil v roku 1927 zoznam strát HB, ktoré vyčíslil na 94 788 574, 56 Kč.

Mgr. František Chudják

„Je čas povedať zbohom ... Za posledných niekoľko týždňov sa ma viac ľudí pýtalo, ako sa cítim pred odchodom do dôchodku. Povedal som im, že moje pocity sú zmiešané. Jedna moja polovica, súkromná osoba Wim Duisenberg, si praje, aby som už bol na dôchodku. Ale pre moju druhú polovicu, centrálnu bankára Wima Duisenberga, bude odchod ťažší.“

(W. Duisenberg na slávnostnej večeri Rady ECOFIN-u usporiadanej na jeho počesť 29. októbra 2003 v Benátkach.)

Svoje posledné zbohom povedal bývalý prezident ECB Willem F. Duisenberg dňa 31. júla 2005. Zomrel vo veku 70 rokov. Ako prvý prezident Európskej centrálnej banky sa významne podieľal na budovaní Európy. Zohral kľúčovú úlohu pri zakladaní menových inštitúcií v Európe a pri úspešnom zavedení a zabezpečovaní dôveryhodnosti novej jednotnej meny eura.

Willem Frederik Duisenberg sa narodil 9. júla 1935 v Heerenveene v Holandsku. Po štúdiách na univerzite v Groningene, kde v rokoch 1961 až 1965 pôsobil ako odborný asistent a získal titul doktora filozofických vied, začal svoju pracovnú kariéru v Medzinárodnom menovom fonde vo Washingtone. Po piatich rokoch sa vrátil

späť do Holandska a v rokoch 1970 až 1973 pôsobil ako profesor makroekonómie na univerzite v Amsterdame. V rokoch 1973 až 1977 zastával post ministra financií. V rokoch 1978 až 1981 bol členom a zástupcom predsedu správnej rady Rodobank, od roku 1981 riaditeľom a v rokoch 1982 až 1997 prezidentom De Nederlandsche Bank, centrálnej banky Holandska. V rokoch 1997 a 1998 bol prezidentom Európskeho menového inštitútu a v máji 1999 bol vymenovaný za prezidenta Európskej centrálnej banky. Tento post zastával až do 31. októbra 1999, keď sa dobrovoľne vzdal funkcie pred ukončením osemročného funkčného obdobia, aby odovzdal žezlo prezidenta do rúk svojho nástupcu – Jeana-Clauda Tricheta.

Z ROKOVANIA BANKOVEJ RADY NBS

Dňa 28. júla 2005 sa uskutočnilo 34. rokovanie Bankovej rady Národnej banky Slovenska (BR NBS) pod vedením viceguvernerky Eleny Kohútikovej.

- BR NBS prerokovala Situačnú správu o menovom vývoji v SR za jún 2005 a rozhodla o ponechaní úrokových sadzieb na úrovni 2,0 % pre jednoduché sterilizačné obchody, 4,0 % pre jednoduché refinančné obchody a 3,0 % pre dvojtyždňové repo tendre s obchodnými bankami.

- BR NBS schválila námety na razbu troch pamätných mincí na rok 2007. Prvým námetom bude 200. výročie narodenia fyzika, matematika, univerzitného profesora a vynálezcu Jozefa Maximiliána Petzvala, významného predstaviteľa vedy a techniky na Slovensku v 19. storočí. Druhým námetom bude obranný pevnostný systém v Komárne, ktorý predstavuje vrchol pevnostného staviteľstva na našom území. Tretím námetom bude pripomenutie 1100. výročia prvej písomnej zmienky o Bratislave.

- BR NBS prerokovala a schválila Správu o finančnej stabilite za rok 2004. Správa je zameraná na hodnotenie stability finančného sektora a na identifikáciu potenciálnych rizík ohrozujúcich finančnú stabilitu v SR na pozadí medzinárodného ekonomického vývoja a vývoja domácej ekonomiky. Banková rada konštatuje zlepšenie podmienok pre finančnú stabilitu v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

- BR NBS prerokovala Analýzu konvergencie slovenskej ekonomiky k Európskej únii. Materiál hodnotí aktuálny stav konvergenčného procesu v SR a posudzuje splniteľnosť maastrichtských kritérií na vstup do eurozóny, pri plánovanom termíne vstupu k 1. 1. 2009. Materiál bude publikovaný na internetovej stránke NBS.

- BR NBS prerokovala Analýzu hospodárskej a finančnej rovnováhy slovenskej ekonomiky.

- BR NBS schválila na rok 2006 tlač 10 mil. kusov bankoviek v nominálnej hodnote 500 Sk, 13 mil. kusov bankoviek v nominálnej hodnote 200 Sk a 30 mil. kusov bankoviek v nominálnej hodnote 20 Sk v nezmenenom dizajne.

- BR NBS schválila tiež razbu 10 mil. kusov 1 Sk mincí a 20 mil. kusov 50 hal mincí a razbu mincí do ročníkových súborov v množstve maximálne 42 000 kusov.

- BR NBS schválila opatrenie NBS, ktorým sa ustanovujú náležitosti žiadosti o predchádzajúci súhlas podľa § 28 ods. 1 zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Opatrenie ako vykonávací predpis bolo vypracované na základe splnomocňovacieho ustanovenia § 28 ods. 7 zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Komentár BR NBS k rozhodnutiu o určenej výške úrokových sadzieb NBS

Banková rada NBS na svojom 34. rokovaní dňa 28. júla 2005 prerokovala Situačnú správu o menovom vývoji v SR za jún a Strednodobú predikciu do roku 2008.

Spotrebiteľské ceny merané harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien (HICP) v júni medzimesačne vzrástli. Ich vývoj bol v porovnaní s očakávaniami NBS mierne rýchlejší a bol ovplyvnený najmä nárastom cien nespracovaných potravín. Tieto mali podľa očakávaní NBS sezónne poklesnúť. V rámci štruktúry HICP došlo naopak k spomaleniu dynamiky cien služieb. Rýchlejší rast cien potravín v júni môže ovplyvniť aj vývoj celkovej inflácie do konca roka. Tento vplyv by však nemal byť výrazný a bude závisieť aj od toho, či sezónny pokles cien potravín v ďalších dvoch mesiacoch bude kompenzovať ich rast v júni. Aj napriek možnému zvýšeniu dynamiky inflácie pod vplyvom vývoja cien potravín bude priemerná inflácia v roku 2005 výrazne nižšia, ako boli pôvodné predpoklady v Menovom programe NBS na rok 2005.

Výmenný kurz slovenskej koruny sa v júni v priemere zhodnotil, na jeho vývoj nebolo potrebné reagovať operáciami NBS na devízovom trhu. Tak vplyvom revízie údajov o zahraničnom obchode, ako aj vyplatením dividend došlo v máji k nárastu kumulatívneho deficitu bežného účtu platobnej bilancie, čo by sa mohlo prejavíť aj vo vyššej úrovni deficitu ku koncu roka.

Pri prerokovávaní výsledkov júlovej strednodobej predikcie BR NBS konštatovala, že rast HDP v prvom štvrtroku 2005 bol v súlade s očakávaniami NBS. V rámci jeho vnútornej štruktúry však mierne rýchlejšie rástla konečná spotreba domácností, čo bolo dôsledkom výraznejšieho rastu reálnych miezd v porovnaní s očakávaniami NBS. Po zohľadnení tohto faktora predpokladá aktuálna predikcia mierne zrýchlenie rastu konečnej spotreby domácností a následne ekonomického rastu v roku 2005. BR NBS však považuje tento vývoj v oblasti nominálnych a reálnych miezd za krátkodobý, špecifický pre rok 2005 a nemal by predstavovať riziko tlaku na rast cien.

Na nárast reálnych miezd má čiastočne vplyv aj nižšia ako predpokladaná úroveň priemernej inflácie. Zvýšenie ich dynamiky však bolo ovplyvnené predovšetkým rastom nominálnych miezd. Skutočnosť, že sa mzdový vývoj neprispôbil nižšej inflácii avizovanej NBS v menovom programe, súvisela pravdepodobne s tým, že v procese kolektívnych vyjednaní sa prihládalo

na vývoj minulej inflácie. V ďalšom období však NBS očakáva, že pri kolektívnych vyjednávaniach bude zohľadnený tak aktuálny dezinflačný proces, ako aj očakávaná stabilizácia priemernej inflácie na nízkej úrovni.

V rámci strednodobej predikcie bolo zhodnotené, že dynamika spotrebiteľských cien bola v prvom polroku tohto roka priaznivá. Pri porovnávaní s aprílovou strednodobou predikciou bol zaznamenaný pomalší rast cien, a to aj vplyvom pretrvávajúceho efektu apreciácie slovenskej koruny z prvého štvrtroka 2005. Znehodnotenie výmenného kurzu v druhom štvrtroku 2005 nemalo negatívny vplyv na cenový vývoj. Na pomalší rast cien v porovnaní s aprílovou strednodobou predikciou mala vplyv aj pokračujúca konkurencia v maloobchode. Uvedené faktory by mali pôsobiť v ďalšej časti roka 2005 a v roku 2006 protiinflačne. To by sa v porovnaní s aprílovou strednodobou predikciou malo prejavíť v spomalení dynamiky inflácie ku koncu rokov 2005 a 2006. Inflácia by sa tak mala nachádzať hlbšie pod cieľovým intervalom NBS. Napriek prorastovému vplyvu možného zvýšenia regulovaných cien sa bude priemerná inflácia v tomto a v nasledujúcich rokoch pohybovať v porovnaní s jej vývojom v predchádzajúcich dvoch rokoch na nízkych úrovniach, čo predstavuje jej podstatné zníženie. Vzhľadom na to, že v nasledujúcich rokoch bude inflácia na Slovensku veľmi blízka inflácii v eurozóne, bude vytvorený dostatočný priestor na rast reálnych miezd aj v prostredí relatívne nízkeho rastu nominálnych miezd. V prípade neprispôsobenia mzdového vývoja očakávanej stabilizácii nízkej inflácie však môže dochádzať k vzniku tlakov na rast cien.

Z pohľadu menovej politiky pri prerokovaní júlovej strednodobej predikcie BR NBS konštatovala, že znehodnotenie výmenného kurzu koncom prvého a začiatkom druhého štvrtroka 2005 pôsobilo na uvoľnenie menových podmienok v tomto období. NBS však posudzuje túto zmenu menových podmienok ako dočasnú, v dôsledku čoho nepristúpila k sprísneniu menovej politiky zmenou úrokových sadzieb. V rámci najnovšej strednodobej predikcie sa očakáva, že by celkové menové podmienky za rok 2005 mali mať neutrálny až mierne reštriktívny charakter.

Na základe zhodnotenia výsledkov júlovej strednodobej predikcie a po zohľadnení najnovších informácií, ktoré sa plne premietnu až do budúcej, teda októbrovej predikcie, BR NBS rozhodla o ponechaní určenej výšky úrokových sadzieb.

Tlačové oddelenie OVI NBS

Úplné znenie komentára BR NBS k rozhodnutiu o výške vyhlasovaných úrokových sadzieb je na internetovej stránke NBS www.nbs.sk v časti Servis pre médiá a verejnosť / Tlačové správy.

TLAČOVÉ SPRÁVY

Vláda schválila Národný plán zavedenia eura

Vláda SR na svojom zasadnutí dňa 6. 7. 2005 schválila Národný plán zavedenia eura v SR. Materiál, ktorý vypracovali spoločne NBS a Ministerstvo financií SR v úzkej spolupráci s ďalšími ústrednými orgánmi a aj súkromným sektorom, sa podrobne zaoberá organizačnými a technickými krokmi nevyhnutnými pre bezproblémové zavedenie spoločnej európskej meny euro na Slovensku dňa 1. 1. 2009. Národný plán sa nezameriava na makroekonomické aspekty prijatia eura, definuje konkrétne úlohy, termíny ich plnenia a zodpovedné subjekty vo všetkých oblastiach, ktorých sa bude príprava a prechod na euro týkať, od legislatívnych úloh, cez úlohy pre bankový sektor, verejnú správu, samosprávu, podnikateľskú sféru, informatiku až po kvalitnú a dostatočnú informovanosť verejnosti.

Národný plán predpokladá súčasné zavedenie eura v hotovostnom aj bezhotovostnom styku, vychádza zo zásady kontinuity kontraktov, definuje povinnosť dvojakého oceňovania (v korunách aj eurách) pred aj po zavedení spoločnej meny ako jeden z hlavných princípov ochrany spotrebiteľa. Ďalším významným princípom zakotveným v dokumente je zásada nepoškodiť občana, ktorá sa premieta najmä do pravidiel zaokrúhľovania pri prepočte z korún na eurá.

I. Barát

PREHĽAD VZDELÁVACÍCH PODUJATÍ INŠTITÚTU BANKOVÉHO VZDELÁVANIA NBS NA SEPTEMBER 2005

Názov vzdelávacieho podujatia	Dátum
SEPTEMBER	
Kurz anglickej gramatiky II	september 2005 – február 2006
Effective Oral Communication	september – december
Business And Banking English Skills And Communication	september – december
Pre-Intermediate Professional / Business English	september – december
Cezhraničné zdaňovanie príjmov z úspor v podobe výplaty úrokov	8.
Účtovanie lízingu podľa medzinárodných účtovných štandardov IAS 17	12.
Účtovanie v bankách podľa predpisov platných v SR	12. – 13.
Ekonomická analýza banky	21.
Outdoorový tréning zameraný na osobnostný rozvoj	23. – 24.
Medzinárodné účtovné štandardy IAS/IFRS a ich využívanie v praxi VII	26. – 28.
Sporné problémy z oblasti záložného práva a dobrovoľnej dražby	28.
MS Word 2000 – Tabuľky	28.
Finančný manažment I – Finančná analýza, cash flow a finančné modelovanie	28. – 29.
Negotiating Skills (workshop)	29.

ZA RUDOLFOM NÁVRATOM

Aj život trvalejší ako kov sa raz skončí, a tak sme sa 13. júla 2005 rozlúčili s pánom Rudolfom Návratom, hlohovským rodákom (*20. januára 1920), ktorý vyrastal v starostlivej a pracovitej rodine na brehu bystrého Váhu, a toto prostredie s odvekou zákonitosťou prúdenia mu zrejme vnuklo zmysel pre vrtľký pohyb a neutíchajúcu aktivitu. V roku 1938 nastúpil pracovať do filiálky Slovenskej banky v Michalovciach, no prišla vojna a on sa dostal ešte ďalej na východ, na Ukrajinu. Ale aj do Rakúska, kam sprevádzal konvoj odvážajúci slovenské menové zásoby. Dostal sa však aj do styku s rozhlasom, moderoval vojenské spravodajstvo v čase bombardovania Bratislavy.

Keď sa po vojne vrátil do banky, túžil sa vymaniť z tradičnej bankovej stereotypnej driny a rozhodol sa vnášať do bankovníctva kultúrnosť každého druhu. Poslúžil mu na to časopis Sami sebe, ktorý založil v roku 1946. Bol to od roku 1947 už tlačенý mesačník, „zvesti zamestnancov Slovenskej banky“, za ktorým cítiť neúnnavného človeka a odvážlivca. Ten na Vianoce 1948 uverejnil Tizianov obraz Ježiša Krista s peniazom v ruke. Darmo sa článok volal Peniaze vo výtvarnom umení, jeho uverejnenie spôsobilo pánovi Návratovi, veriacemu človeku, starosti takmer existenčné. Keď sa centralizovali banky, zo Sami sebe sa v r. 1950 stal Hlas banky, od r. 1956 celoštátny odborný časopis ŠBČS s ústrednou redakciou v Prahe a slovenskou v Bratislave. Už len dodajme, že Hlas banky vystriedali Československé banky a v roku 1993 BIATEC, v istom zmysle teda aj Návratovo dieťa.

Súbežne s tým kládol pán Návrát základy slovenského bankového archívnictva, bol pri záchrane 150 archívnych fondov bývalých komerčných bánk, ktoré splynuli do ŠBČS a ich dokumenty ostali roztrúsené po celom Slovensku. Sprofanované „socialistické záväzky“ stali sa pre neho príležitosťou na sústredenie vzácného pramenného materiálu o peňažných ústavoch, ktoré kedy v regiónoch Slovenska pôsobili. Také dačo nemá žiadny archív centrálnej banky na svete.

Napriek spoluautorstvu, Návratovo meno nenájde v trojdielnej knižnej publikácii základného významu – Peňažníctvo na Slovensku – z rokov 1975 až 1984. Také

sa vtedy žili časy. Oficiálni autori dosiaľ jedinej monografie o vývoji slovenského bankovníctva (Š. Horváth a J. Valach) napísali, že „bez R. Návrata si ťažko predstaviť, žeby bola vyšla a dostala sa do rúk záujemcov“.

Pán Návrát žil pre banku, miloval ju, a preto vždy robil aj čosi navyše, čo nemusel, ale bez čoho si nevedel predstaviť svoj život. Jednou z jeho mno-

hých lások bola aj genealógia. Riadil sa krédom, ktoré vpísal do neobyčajnej publikácie, pripravenej vnukovi k 20. narodeninám: „V bohatých rodinách zanechávali rodičia svojim deťom majetky, vkladné knižky a šperky, v chudobných rodinách sa dedili dobré srdcia a niečo zo skúsenosti a múdrosti vo forme tradícií“. Na písacom stroji naklepal niekoľko tisíc strán poznámok, ktoré nazval Rodoknihou, trápil sa nad ňou po nociach, aby zachoval svojim potomkom múdrosti predkov, aby sa ony stali tou reťazou, ktorej jednotlivé ohnivé spojujú potomkov s predkami. Aj nás s ním.

Odišiel priekopník slovenskej bankovej žurnalistiky, čiperný, aktívny človek, ktorý nedal pokoja sebe ani iným, muž vzácných vlastností, priateľ, jeden z najrýdzejších ľudí, akého som kedy stretol, ktorého nezlomili ani hrôzostrašné roky a príkoria dvadsiateho storočia, ktoré prežil so vztýčenou hlavou. Odišiel a ja neviem, kto bude namiesto neho „rozzhavovať“ problémy a perspektívy s nezvyčajným elánom, za ktorým nestojí Mamona, podnecovať záujem, živiť ho, nedať pokoj, len aby dobré myšlienky a zámery nezapadli...

Pán Návrát si želal, aby sme neronili nad ním veľa slz, veď ostal v našich srdciach. On si svojou neúnnavnosťou, obetavosťou, nezištnosťou a iniciatívnosťou vybudoval pomník, ktorý čas nezničí.

Prezradil mi dávnejšie, že uzavrel „zmluvu“ s Pánom Bohom: požiadal ho, aby mu aj s manželkou doprial dožiť sa výmeny jednotky za dvojku na začiatku letopočtu, a potom si ho môže „zobrať“. Keď sa pred piatimi rokmi „zmluva“ naplnila, opýtal som sa ho: „Pán Návrát, a čo ďalej?“ A on pokojne odpovedal: „Predĺžili sme zmluvu o ďalších päť rokov.“

A tie práve uplynuli.

Marián Tkáč